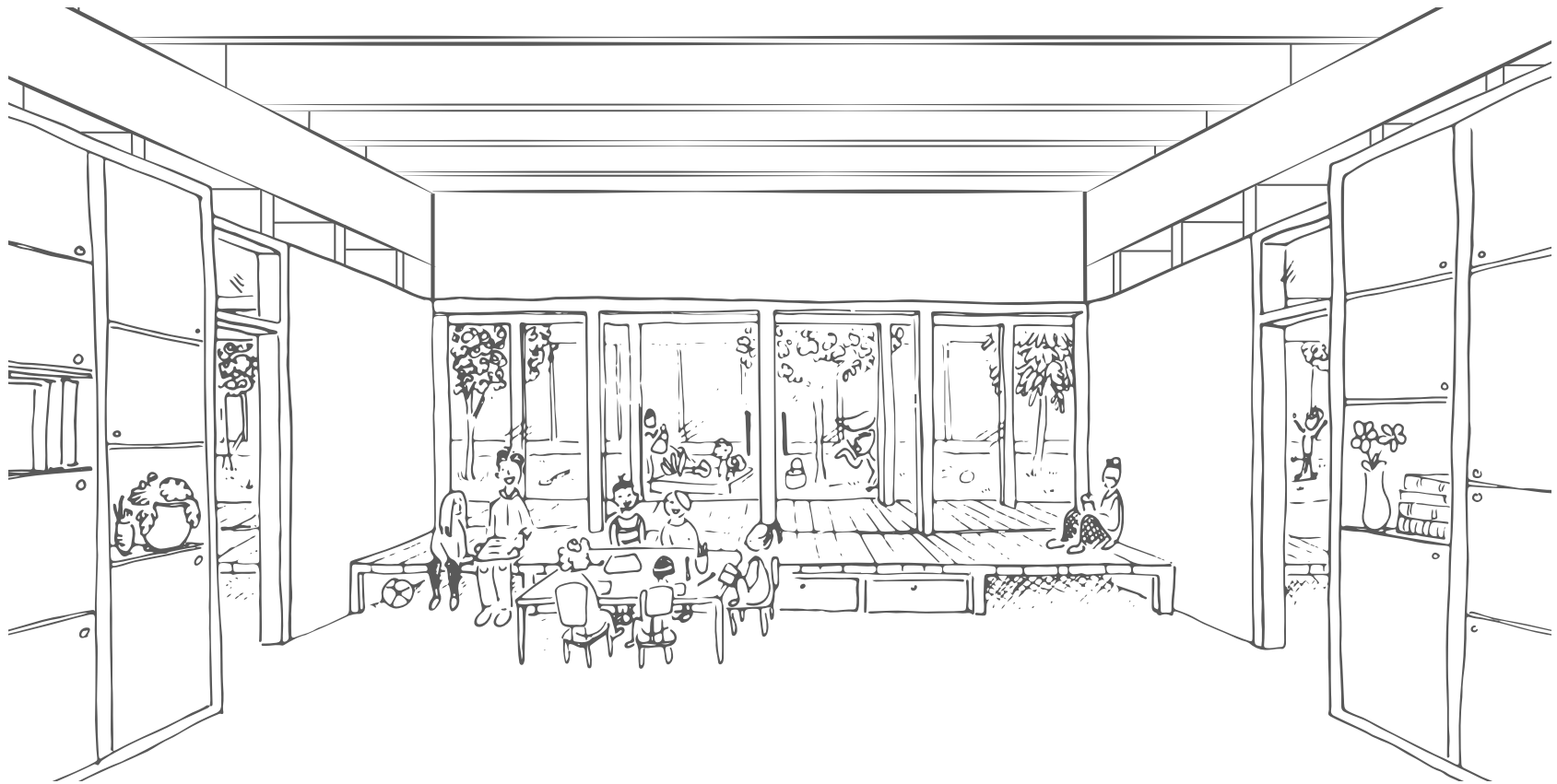

Annebergsskolan

en undersökning av normkritiska pedagogiska rum

ett examensarbete av Emma Arnberg

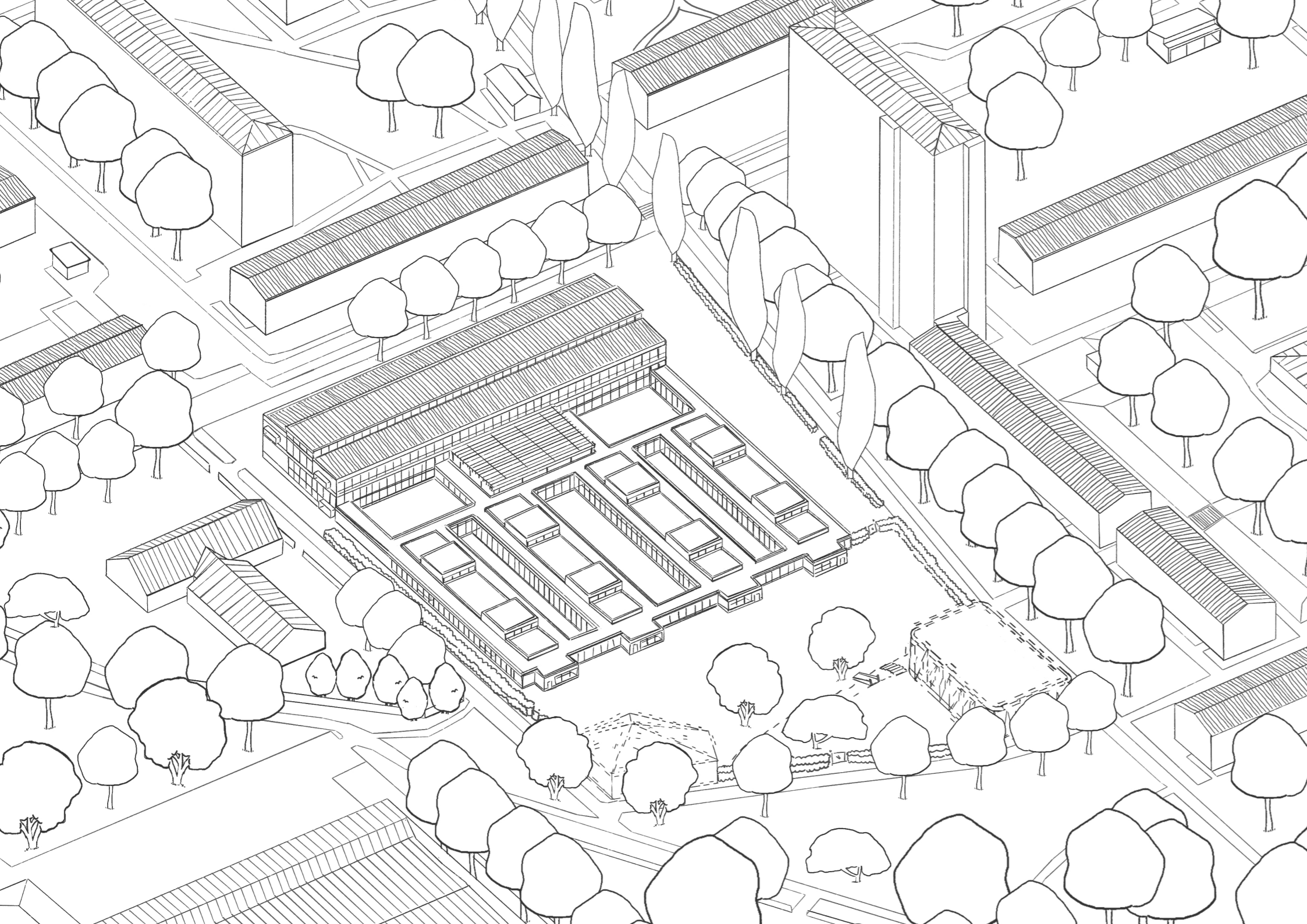
Annebergsskolan - en undersökning av normkritiska pedagogiska rum
Annebergsskolan - an investigation of norm-critical pedagogic rooms

AAHM01

Examensarbete i Arkitektur
Degree Project in Architecture
Lunds Tekniska Högskola
2020

Författare: Emma Arnberg
Handledare: Emma Nilsson
Examinator: Mattias Kärrholm

Abstract

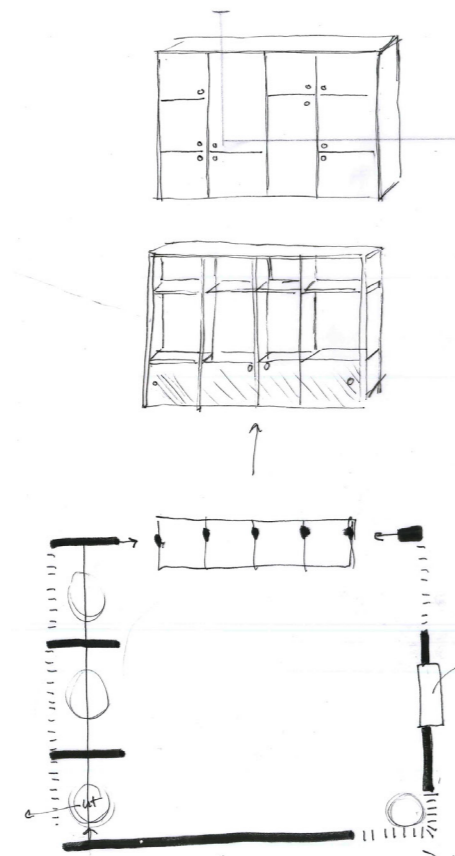
The thesis investigates how a norm-critical perspective on learning can impact the architectural design, and the aim is not to challenge the school as a form but to mediate a more supportive learning environment. The norm-critical, feminist and public pedagogy highlights the necessity of change towards collective learning with the individual in mind that includes introvert and extrovert personalities as well as active and passive activities, challenging existing norms and acknowledge that pedagogic environments surround us and affect our everyday life and development as individuals in society.

The thesis uses Actor Network Theory as a method to describe territorial production, power relations and knowledge as things that are mediated and acted and can always be negotiated. I look at the schools of Herman Hertzberger and Jesper Magnusson's research *Clustering Architectures*. Hertzberger, as a structuralist, explains how

to organise the school spatially to form a spectrum of territory for a small-scale learning environment to give the children a safe home-base and a sense of responsibility. Magnusson highlights the importance of the material by explaining how material assemblages form different clustering effects in public domain. The idea is to find types that cluster people in different constellation and having a higher territorial complexity to establish a diversified composition of norms that supports the individual and collective learning. The pedagogic types formulated in my thesis work are niches, linear places, corridors, courtyards, steps, visual connections and roofs. The project is called Annebergsskolan, located in Malmö and the school spans from preschool to sixth grade.

The findings I made in the process was the importance of working in different scales to find a layer in the relation architecture and interior, where it is possible to influence

norms. By being very specific and establishing a strong material and construction system I found a new way to work with asymmetry and anomalies, where for example the same corridor can, depending on its relations and meetings, allow for an anomaly or asymmetry to take place. And last but not least, to acknowledge that current ways of representation within architecture is creating and upholding norms and hand drawing was a way for me to decode and neutralise the people inhabiting the drawings.

Innehåll

Abstract.....	5	Korridorer.....	24
Inledning.....	8	Trappor.....	25
TEORI		Öppningar och vyer.....	26
Normkritisk, feministisk och allmän pedagogik.....	12	Tak.....	27
METOD		GESTALTNING	
Aktant och nätverk i utbildning.....	14	Lorensborg.....	35
REFERENSSTUDIER		Annebergsskolan.....	42
Herman Hertzbergers skolor.....	17	Planer.....	44
PEDAGOGISKA TYPER		Pedagogiskt program för Annebergsskolan.....	46
Nischer.....	20	Sektioner.....	50
Linjära platser.....	22	Färg, material och konstruktion.....	60
Gårdsrum.....	23	REFLEKTION.....	64
		Källförteckning.....	68

Inledning

Pedagogiska miljöer finns runt omkring oss, de påverkar och sätter grunden för hur vi formas och tar plats som individer i samhället. Framförallt är barns miljö viktigt för deras välbefinnande och hälsa, för kreativitet, normkritik och empati. Det finns brister i det svenska skolsystemet som innebär att elever på grund av sin bostadsort, genus, funktionsvariation, socioekonomiska och kulturella bakgrund har sämre möjlighet för att lyckas i skolan. Den fysiska miljön avgör vad som är icke-normativt, den kan styra vad som är gott elevbeteende, gynna introverta eller extroverta lärstilar och om rörelse och aktivitet upplevs som störande eller meningsfullt. (Brismar Pålsson 2017)

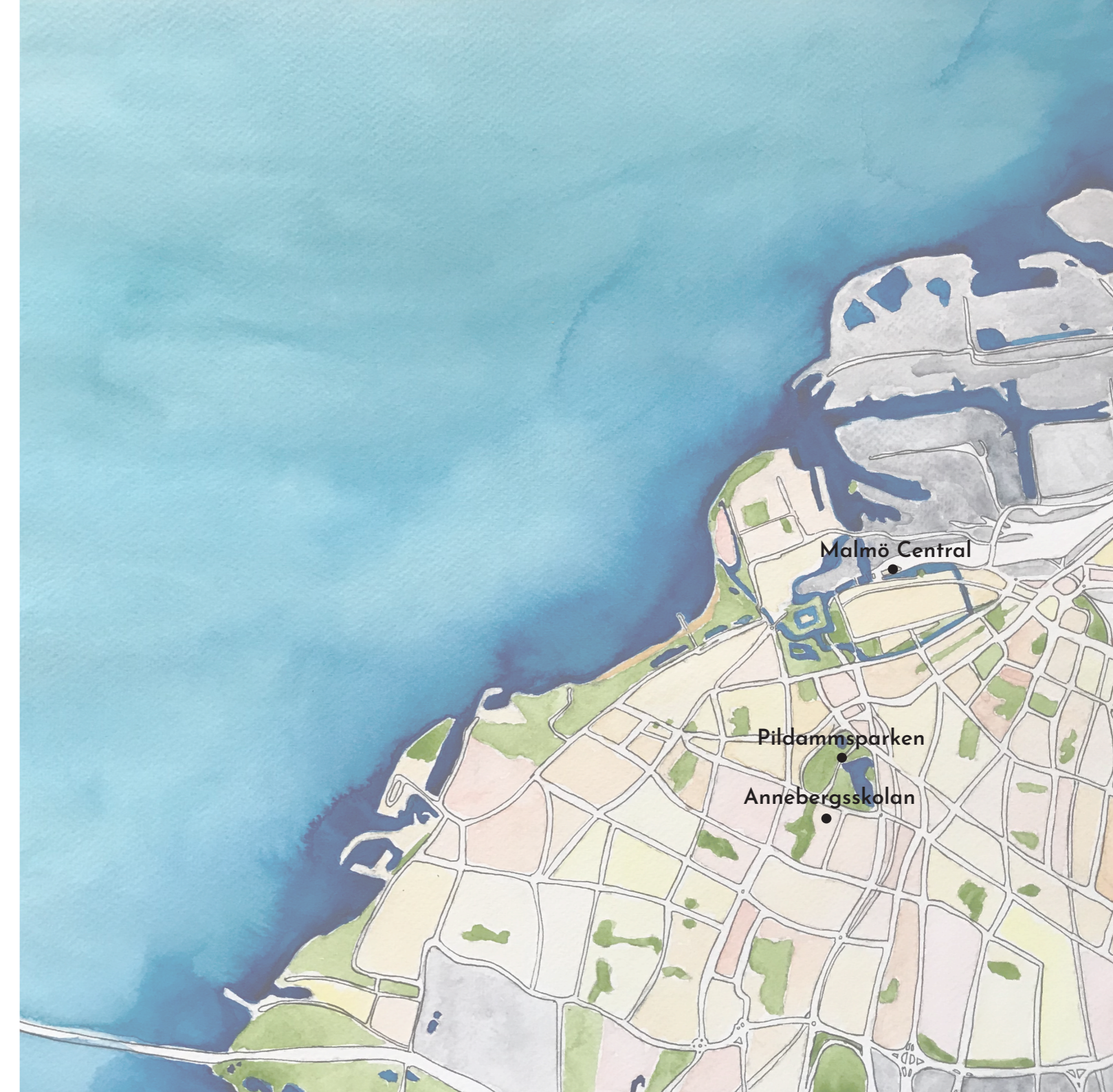
Jag vill undersöka hur ett normkritiskt perspektiv på lärande kan påverka den arkitektoniska utformningen och på vilket sätt arkitektur kan stötta att varje barn har möjlighet att utgå från sina egna förutsättningar och både synas, höras och bli bekräftade. Hur kan den arkitektoniska

gestaltningen stödja olika typer av lärstilar för att de inte ska framstå som avvikande? Syftet är att titta på vilka materiella och rumsliga aktörer som kan producera arkitektur med ett normkritiskt perspektiv på lärande och på vilket sätt arkitektur och pedagogik kan samverka.

Arbetet består av litteraturstudier, referensstudier och gestaltungsarbete där jag har använt mig av skissmodeller i olika skalor. De huvudsakliga teorierna är normkritisk och feministisk pedagogik och det är en Actor Network Theory (ANT) inspirerad gestaltning, där ANT är ett verktyg för att förstå hur det materiella hänger samman och hur ett normkritiskt perspektiv kan sättas i verket. Vilka arkitektoniska element medverkar till ett gott pedagogiskt rum? Jag har tittat på både Herman Hertzbergers skolor och Jesper Magnussons arbete om klustrande arkitektur. Herman Hertzberger har varit en betydande referens då han gestaltar småskaliga skolor som är av en mer intim

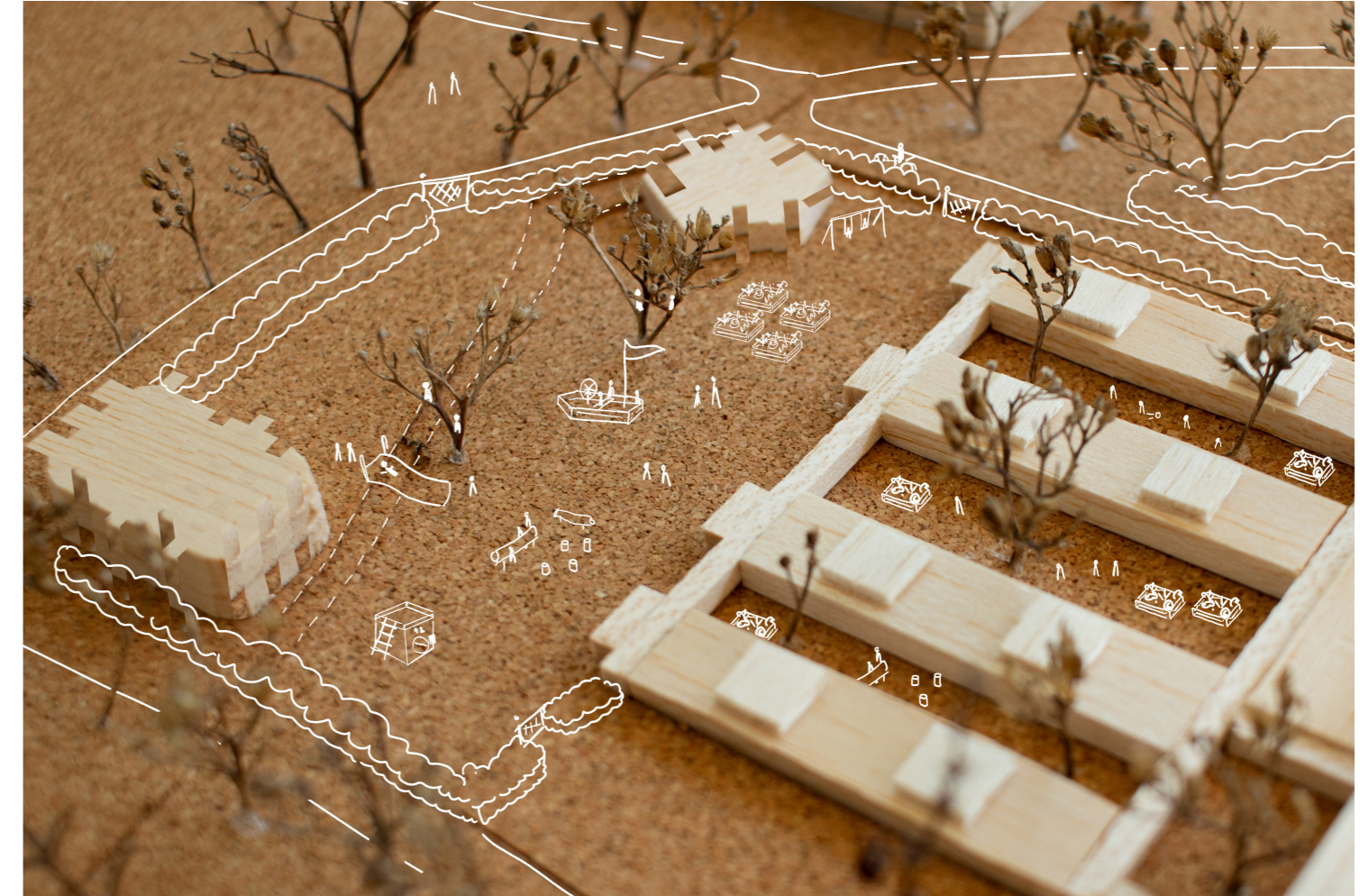
och trygg karaktär samt resonerar kring territorialitet och rumsliga sammanhang. Magnussons arbete tittar på hur det materiella har en samlande effekt i det offentliga rummet och hur de producerar och stabiliserar olika territorier.

För att ge projektet realistiska förutsättningar utgick jag från ett färdigt program för en helt ny skola som ska byggas i Malmö från förskola till sjätte klass, som heter Annebergsskolan.

"What is the spaces of your dreams that supports creativity & learning?"

(Ring, Burroughs & Beall 2016)

Normkritisk, feministisk och allmän pedagogik

Normkritisk pedagogik handlar om att synliggöra och förhålla sig kritisk till normer. En norm är social förväntning eller värdering som anses önskvärdt, det vill säga normativt.

Normer är byggstenarna för en social struktur och kan vara mer eller mindre jämlikhetsfrämjande. Normativitet är ett system av normer som blir så starka att de är svåra att förhandla bort och därmed också exkluderar vissa normer. Normativa föreställningssystem gör det möjligt att förhålla oss till andra och skapar identitet och grupptillhörighet. Normativa system är det som genomsyrar kunskapsproduktionen och föreställningen om maktrelationer. Det kan till exempel vara en patriarkal struktur i samhället eller en konventionell katederundervisning i en skolmiljö. (Kalonaityté 2015)

I boken *Normkritisk pedagogik - för den högre utbildningen* beskriver Viktorija Kalonaityté (2015) att tanken bakom den normkritiska pedagogiken är att alla ska kunna delta

i utbildning oavsett social bakgrund och grupptillhörighet.

Den normkritiska pedagogiken tar hjälp av feministisk pedagogik och queer pedagogik för att synliggöra och bryta normer. Feministisk pedagogik ser en problematik med att utbildning anses vara demokratisk när den belönar individuella förmågor och den menar att det kollektiva lärandet är viktigt. Den problematiserar också den generiska kunskapsproduktionen och förespråkar kreativitet och kritiskt tänkande. Möjligheten att kunna kritisera normer, makt, kunskap och identitet innebär att ge röst åt fler än enbart de privilegierade och är ett sätt att förebygga diskriminering. I antologin *Handbook of Public Pedagogy* skriver Carmen Luke (2010) i "Introduction: Feminism and Pedagogies of Everyday Life" att skolan idag som baseras på meriter, prestation och tävling skapar ojämlika resultat och redan i tidig ålder hos barn reproduceras samhällsklasser, etnicitet- och könsnormer.

Frida Bismar Pålsson (2017) menar att normativitet finns inbyggt i den fysiska miljön och det innebär en möjlighet till att ha ett normkritiskt perspektiv när vi gestaltar skolmiljö.

Det som Bismar Pålsson tar upp i texten är betydelsen av att tillhöra ett mindre sammanhang som gör att eleven blir sedd genom att designa miljöer som passar både introverta och extroverta personligheter och möjliggöra för både aktiva och passiva aktiviteter.

I boken *Architectural Flirtations* (2016) beskriver Brady Burroughs det kollektiva lärandet som en form av undervisning baserat på diskussion, uppmuntran och att dela idéer med varandra. Burroughs menar att undervisning baserat på kritik och bedömning leder till att behålla normer som upprätthåller sociala, politiska och ekonomiska ojämlikheter. Burroughs beskriver specifikt arkitekturutbildningen men det går att applicera samma typ av tankar på grundskolan där rollerna som pedagog och

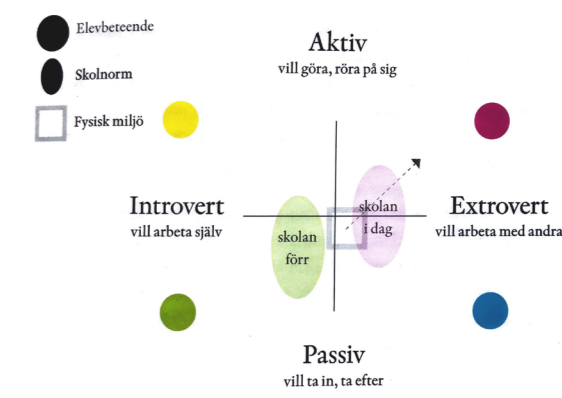
elev kan se olika ut. Ett exempel som tas upp i boken är att pedagogen kan arrangera en situation med givna ramar där eleven har möjlighet att påverka och till och med ändra ursprungsidéen, och målet är inte ett specifikt resultat utan resan dit. I det här specifika fallet hade studenterna på KTH fått i uppgift att ordna seminarier som skulle innehålla vissa moment. Själva utförandet blev av en mer experimentell karaktär och fokuset låg på att lära sig tillsammans snarare än att det blev en lyckad prestation från individerna som hade arrangerat momentet.

Genom att gestalta pedagogiska miljöer i skolan med ett normkritiskt perspektiv kan vi möjliggöra för att ett kollektivt lärande kan ta större plats. Det kan innebära att klassrummet behöver se annorlunda ut, och att det finns olika miljöer i och kring klassrummet som stöttar individen såväl som gruppen. Arkitektens uppgift blir att ge möjlighet för olika normer att ta större plats och att

utmana det normativa sättet att undervisa och studera, att medvetet programmera fler möjligheter i den fysiska miljön för att göra den mer tillåtande.

Skolan är inte ensam om att vara utbildande och heller inte den mest inflytelserika eller demokratiska. Med hjälp av den allmänna pedagogiken kan vi understryka att pedagogiska miljöer sträcker sig utanför klassrummet och skolbyggnaden.

Det är mötet mellan utbildning och kultur som kännetecknar allmän pedagogik, där subkulturer, uppväxt och publika platser också har betydelse. (Schubert 2010) Den allmänna pedagogiken har jag använt mig av för att förstå skolans sammanhang på platsen, som allaktivitetshus och som en del av bostadsområdet. Den blir viktig för de delar av skolan som tillhör parken och bostadsområdet.

Diagrammet visar hur fysisk miljö och elevbeteende förhåller sig till varandra och att den fysiska miljön i skolan förändras. Bildkälla: Bismar Pålsson 2017.

Aktant och nätverk i utbildning

Aktant och nätverksteorin är en platt ontologi där både människor och materiella ting är aktörer som har lika stor inverkan på världen. Det är ett sätt att se på samband utan att ha förutbestämda uppfattningar där aktörer mobiliseras i nätverk. Kortfattat kan man säga att aktörer får något att hända i ett nätverk och aktanter kan plocka upp olika aktörsroller beroende på vilket nätverk de är i, de är mindre specifika. (Magnusson 2016) Nätverk kan stabiliseras och bli regelbundna och så självklara att det tas för givet, men de är aldrig fullständiga utan det pågår en ständig förhandling som innebär att det går att påverka nätverket och dess effekter, associationer och materiella assemblage. Effekter som kan produceras är bland annat makt, territorium och kunskap. (Fenwick & Edwards 2010)

För att producera territorium och makt kan territoriell strategi användas för att hålla vissa aktörer inom en rumslig gräns. Ett exempel är passerkort som kan användas för att

upprätthålla skolans gräns och bestämma vem som kommer in eller inte under olika tider på dygnet. En fastställd territoriell sort som skolan kommer med associationer, som beteendemönster och förväntningar. (Kärrholm 2004) Tara Fenwick och Richard Edwards (2010) beskriver i boken *Actor-Network Theory in Education*, hur ANT kan användas i utbildningssyfte för att förstå hur kunskap produceras. Kunskap är genererat genom olika processer och att lära sig är inte enbart en individuell eller social process utan en nätverkseffekt. Pedagogik förmedlas genom materiella ting, som läroplan, läroböcker, teknik och andra hjälpmedel. På så sätt blir artefakter i utbildningen viktiga då de hjälper eller försvårar produktionen av en viss slags kunskap eller beteende. (Fenwick & Edwards 2010) Det finns både materiella och rumsliga aktörer att jobba med arkitektoniskt för att producera ett nätverk i skolan som kan stödja ett normkritiskt perspektiv. Det finns materiella aktörer som

väggar, tak, golv, fönster, nischer men också de rumsliga som sekvens, avstånd, samband och ljus. (Kärrholm 2004)

Jesper Magnussons forskningsarbete *Clustering Architectures* (2016) beskriver olika typer av materiella assemblage i det publika rummet som *anchors*, *base camps*, *multicore and monocore spaces*, *tickets and rides*, *ladders* samt *punctiform, linear and field seating*. Dessa typer av klustrande aktörer kan vara till hjälp i arbetet för utveckla olika sorter i skolan som stödjer det individuella och kollektiva lärandet och skapa olika platser som naturligt samlar människor och hjälper till att producera territorium.

Den första typen är *anchors*, det är artefakter som naturligt samlar människor och objekt. Det kan vara kanter, vägghinder, trappor och plattformar som är utformade så att de kan ge tillfälliga möjligheter som att sitta, ställa ifrån sig saker eller ta skydd från sol och regn. *Anchors* är viktiga för den territoriella produktionen. Det är med hjälp av *anchors*

som *base camps* och *ladders* kan uppstå. *Base camps* är mer heterogena och stabila *anchors* som skapar en territoriell produktion. Det är platser som går att territorialisera genom att lämna sina egna artefakter som exempelvis en bänk vid en lekplats där barnvagn och väskor lämnas för att hålla platsen medan barnen och föräldrarna leker. *Ladders* är *anchors* som har olika kvaliteter som gör dem mer eller mindre attraktiva. Det kan vara två bänkar att sitta på, den ena i skuggan och den andra i solen, och handlar då om vilken som väljs först. (Magnusson 2016)

Multicore och *monocore spaces* är platser som möjliggör en eller flera användningar beroende på artefakter och *anchors* på platsen. *Monocore spaces* är mer specifikt programmerade som en skateboardpark eller lekplats och lockar en viss typ av användare medan *multicore spaces* är torg som går att använda till många olika aktiviteter som marknad eller demonstration. *Tickets and rides* är

platser eller *anchors* som kräver att användaren har med en artefakt för att kunna använda platsen, exempelvis en skateboardpark eller boulebana. Den sista kategorin är *punctiform, linear and field seating* som är artefakter som klustrar med fokus på socialt utbyte. Det kan vara en kombination av fasta och mobila artefakter och *anchors* som stolar, kanter, trappor, plattformar och bänkar. Den här typen kan också möjliggöra för att individerna ska anpassa hur de använder en plats om de exempelvis kan flytta ihop bord och stolar. (Magnusson 2016)

Klustrande arkitektur är användbart för att utveckla typologier som kan användas i skolmiljö. Det innebär också att normkritiska kvaliteter kan byggas in i arkitekturen och främja både individuellt arbete och det kollektiva lärandet. Det kan skapa klustrande platser utanför klassrummet för att möjliggöra olika möten mellan elever över åldersgrupper. Platser som trappor, podium och kanter

som samlar människor naturligt kan kombineras med flyttbara möbler för att ge elever möjlighet att påverka sin studiemiljö. Det går att avsiktligt programmera ytor och skapa territoriell produktion med hjälp av materiella aktörer. Materiella aktörer i klassrummen kan ha *base camp*-kvaliteter och vara av en mer stabil territoriell produktion där eleverna kan lämna sina saker och dekorera medan andra platser i skolan kan få olika sociala kvaliteter.

Användningen av klustrande arkitektur i arbetet blir ett redskap till gestaltningen för att bilda en högre territoriell komplexitet, det gör det möjligt att etablera en diversifierad sammansättning normer där individen och kollektivet kan ta plats i kunskapsproduktionen på olika sätt.

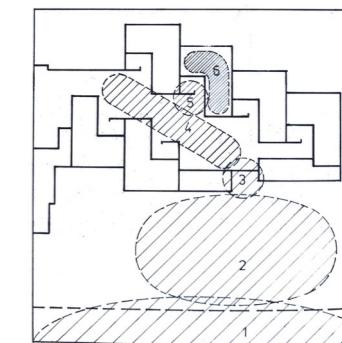
Nischer i fönster för dekoration. Bildkälla: Reinink 1990.

Herman Hertzbergers skolor

I boken *Lessons for Students in Architecture* (1991) skriver Herman Hertzberger om hur rum kan sättas samman till en uppsättning olika territorium. Det första begreppet är territoriella anspråk som innebär att de finns ett brett spektrum av privat och publikt i alla typer av rum. Han beskriver skolans klassrum som privat i förhållande till det gemensamma rummet och att det gemensamma rummet och skolan är privat i förhållande till gatan utanför. Graden av territoriellt anspråk har betydelse för känslan av ansvar, gemenskap och intimitet. Det förmedlar också tillgänglighet till besökaren, hur långt in i territoriet som det är bekvämt att vara. Ett exempel är viktorianska radhus, som har en liten avgränsad yta mot gatan, oftast med en trappa upp till ytterdörren, där det finns en norm att inte beträda den förplatsen om du inte har ärende där: Hertzberger skriver att graden av transparens, färg, ljus, material och form kan inge graden av tillgänglighet. (Hertzberger 1991)

Territoriell differensiering och territoriell zonering innebär vem som har möjlighet att göra anspråk och på vilket sätt. Territoriell differentiering är organisation i plan, hur rum är organiserade för att skapa territorium. Klassrummet kan ha ett tillhörande kapprum med toaletter och ta en del av korridoren i anspråk. Här kan den territoriella zoneringen hjälpa individer göra territoriellt anspråk för att skapa en känsla av personligt ansvar. Det är framförallt platser som är en övergång mellan olika rum som är viktiga att kunna göra personliga, en sådan plats kan vara mellan klassrummet och korridoren (nr 5 på bilden till höger). Fördelen med att barnen har sin egen zon är att de får en känsla av större ansvar för sin miljö, det kan vara en tillräckligt djup kant eller fönsterbräda som går att dekorera eller en nisch precis utanför klassrummet. Hertzbergers Apolloskola är ett exempel där han skapar nischer intill klassrummen, där kan barnen både arbeta och fortfarande tillhöra klassrummet.

Ytan kan också användas till utställning för att visa upp sina saker. Herman Hertzberger målar upp vikten av den småskaliga skolan och möjligheten att skapa ett eget *home-base*. En plats i skolan där barnet känner sig hemma och kan ta större ansvar. Risken med multifunktionella ytor enligt Hertzberger är att elevers personliga saker kan försvinna, förstöras och städas undan vilket kan skapa oro och det blir svårare att skapa trygghet. (Hertzberger 1991)

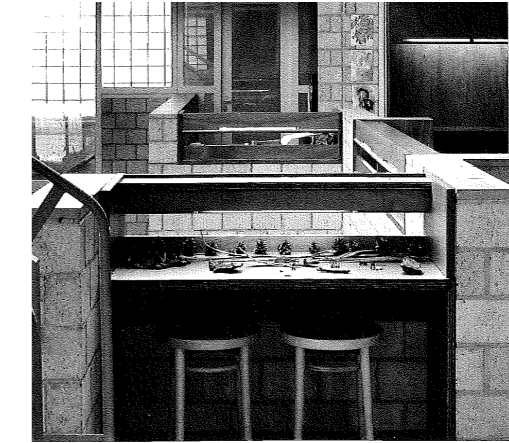

Territoriell differentiering. Bildkälla: Hertzberger 1991.

Större ytor är enligt Hertzberger (1991) bra för samling och möten, fördelaktigt är en stor och bred trappa inspirerad av amfiteatern. Beroende på trappans storlek, utformning och plats i skolan kan de även fungera för lek och studier. I boken *The Schools of Herman Hertzberger* (2009) beskriver Abraham de Swaan Hertzbergers trappor som tillfällen för möten utan förbindelse, en konversation kan påbörjas och avbrytas på eget initiativ på grund av den tillfällighet trappan ger i stunden, trots att det vore mer bekvämt att sitta vid ett bord finns det färre formella regler, trappan är en plats för vardagliga händelser.

Graden av territoriellt anspråk som Hertzberger beskriver kan kopplas till Magnussons klustertyper. Både nischen vid klassrummet och trappan är två typer av *anchors* med *base camp*-kvaliteter, platser i skolan som samlar människor och saker. Trappan fungerar som en *linear seating* och har sociala kvaliteter medan nischen är

en mer introvert plats som samlar en eller två personer och som kan samla klassens saker till en utställning. Genom att jobba med både rumsliga och materiella aktörer har jag formulerat några pedagogiska typer som skulle passa i skolmiljö för att kunna tillgodose både introverta och extroverta individer och kollektivet på olika sätt.

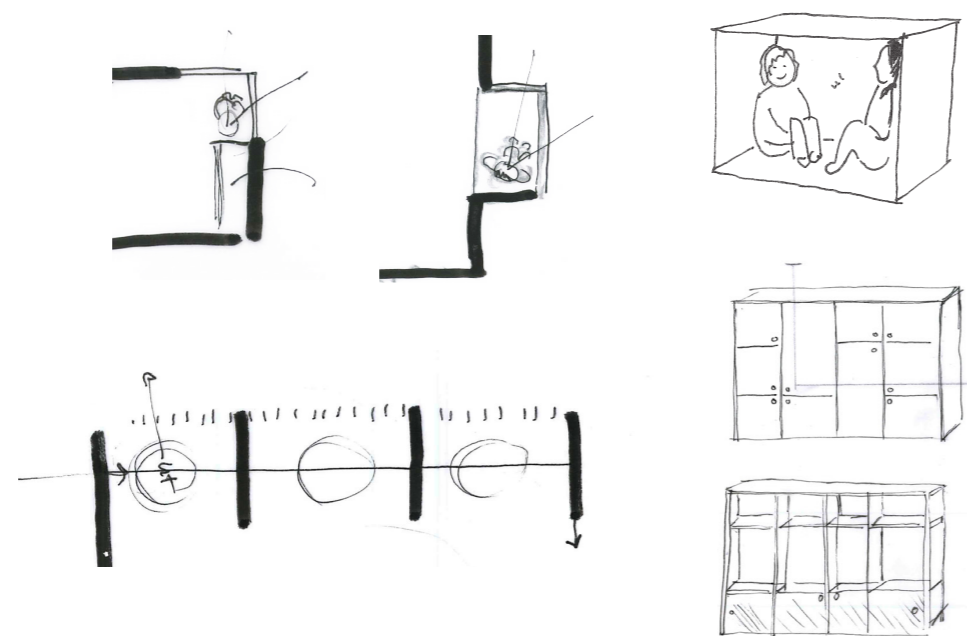

I Apolloskolan har Hertzberg placerat trappan centralt i skolan, rummet är öppet upp till tak och längst med trapporna finns nischer med arbetsplatser. Bildkälla: Reinink 1990.

PEDAGOGISKA TYPER

Nischer

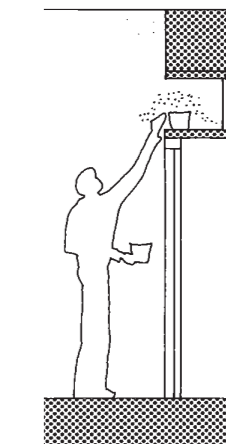
Nischer är rumsliga eller materiella aktörer som formar hörn, fönsternischer eller tydliga platser som samlar människor och föremål. Nischen är en *monocore* plats som har en tydlig användning. Bredden, djupet och höjden på en nisch bestämmer lite hur många som får plats och utsikten kan ha betydelse för hur attraktiv den är. Nischer är platser där individer kan gå iväg för att sätta sig och arbeta eller ta pauser för återhämtning. Nischer kan ha en mer trygg och intim karaktär och fungera som koppling eller övergång mellan rum.

I Apolloskolan har Hertzberger jobbat med nischen som territoriell zon mellan klassrummet och det gemensamma rummet. Nischen kan approprieras av barnen. Bildkälla: Hertzberger 1991.

Exempel på nisch från grundskola i Blad Blumau, Österrike av Feyferlik & Fritzer. Bildkälla: Detail Konzept 2013.

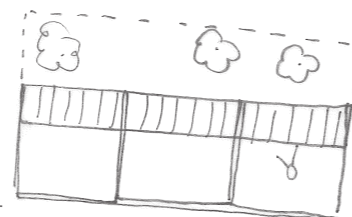
Nischer för dekoration och utställning är viktigt för att skapa ett hem i skolan. Det kan vara att ta tillvara på nischen ovanför dörren eller skapa ett typ av skyltfönster för att visa upp vad klassen gjort. Bildkälla: Hertzberger 1991.

Linjära platser

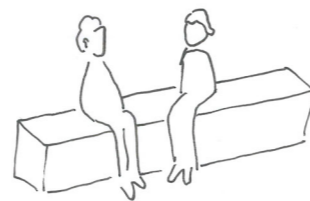
Linjära platser är en lång upphöjd yta som funkar ungefär som nischen, den går att sitta vid eller på för att arbeta eller lägga sig ner och vila. Jesper Magnusson (2016) skriver om *linear seating* som platser för en eller två personer och de har en mindre social karaktär. Den kan i vissa fall få starkare social karaktär med artefakter som bord och stolar för att samla större grupper. Den linjära platsen kan också användas till territoriell zonering och förbinda två rum med varandra.

Exempel på linjär plats i klassrummet. Grundskola i Blad Blumau, Österrike av Feyferlik & Fritzer. Bildkälla: Detail Konzept 2013.

Linjära platser kan knyta samman rum och fungera som en övergång mellan rum.

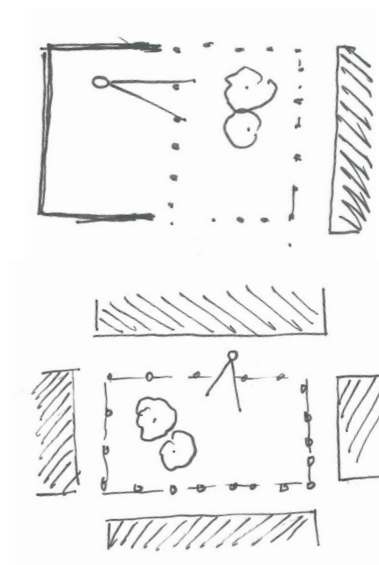
Med hjälp av andra artefakter kan linjära platser få olika sociala möjligheter.

Gårdsrum

Gårdsrum är en rumslig aktör i skolan som är lättare att göra territoriellt anspråk på än skolgården. Den kan få olika rumsliga och sociala kvaliteter beroende på storlek, material samt vilka andra rum den är kopplad till som ateljé, personalrum eller klassrum. De kan också förlänga upplevelsen av rum och exempelvis göra att korridorer inte upplevs trånga. Gården kan vara en plats där barn kan gå ut en stund när det är undervisning och läraren kan fortfarande ha översyn utan att behöva följa med. Den kan ge en variation av plats för lek, återhämtning och studier.

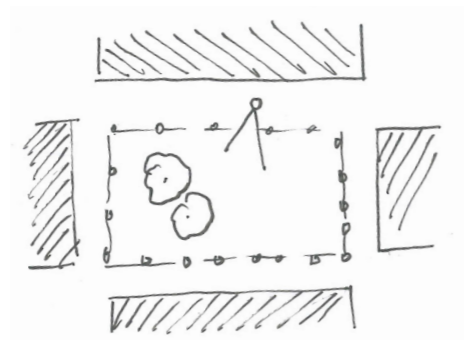
Exempel på gårdrum från en grundskola i Wien av Helmut Wimmer. Bildkälla: Detail Konzept 2003.

Gårdsrummet kan vara en del av ett större rum eller möjliggöra utblickar.

Korridorer

Korridoren är en rumslig aktör som kan ha olika möjligheter: Den kan användas som ett rum för enbart transport eller ha en mer social karaktär; de kan också bli så breda att de rymmer aktörer som stöttar undervisning och blir *learning streets*. Trånga korridorer med skåp som samlar många människor kan skapa oro och ångest, därför är det viktigt att korridoren utformas så att den upplevs tillhöra ett större rum eller uterum och att det finns en annan väg att gå för att komma fram.

Det är viktigt att koppla korridorer till större rum så de inte upplevs trånga och mörka.

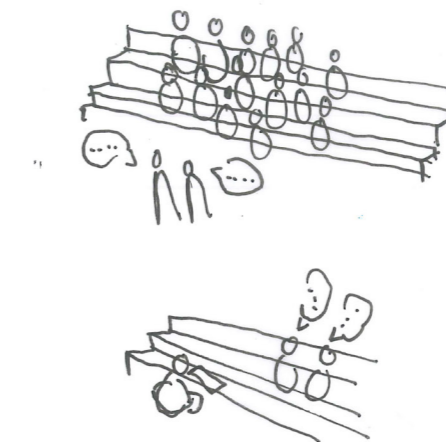
Från en grundskola i Wien ritad av Helmut Wimmer där korridoren är kopplat till ett gårdsrum. Bildkälla: Detail Konzept 2003.

Waterrijk Grundskola av Herzberger & Franzen där korridoren är utformad för undervisning. Bildkälla: Hertzberger 2009.

Trappor

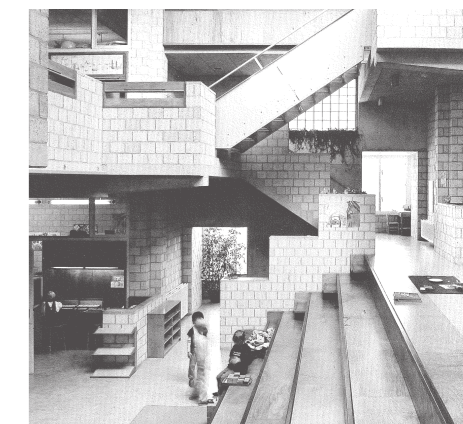
Trappor är en materiell och rumslig aktör som är en social plats i skolan för informella och formella möten. Trappor är attraktiva platser att vistas då de inte har samma krav som att sitta vid ett bord, det är lättare att påbörja en social interaktion och avsluta den. De kan vara upphöjda och nersänkta platser för studier och samtal med en mer spontan karaktär. Den kan också samla större grupper.

Trappan kan samla människor på olika sätt.

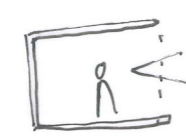
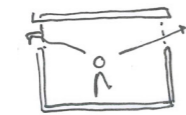
Lästrappa från Wellcome Collection i London. Foto: Rhyme and Ribbons 2016.

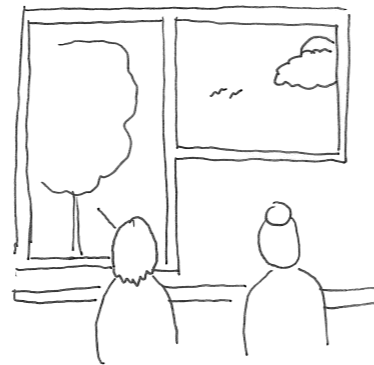
Trappa från Hertzbergers Apolloskola. Bildkälla: Reinink 1990.

Öppningar och vyer

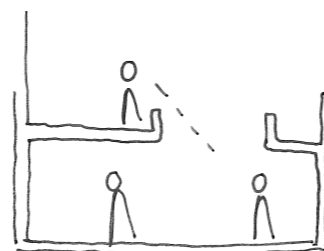
Öppningar och vyer är rumsliga aktörer. Visuell kontakt mellan olika platser kan ha olika syften, de kan vara mer slutna platser eller öppna platser. En sluten plats kan ha mindre distraktioner och vara lugnare medan öppna platser kan rymma mer tillåtande och stökiga aktiviteter. Öppningar kan skapa kontakt mellan olika nivåer och platser för att möjliggöra överblickar. Den som är placerad högre upp har alltid fördelen med att kunna överblicka en plats och kunna placera sig i rummet.

Några exempel på visuell kontakt och ljusinsläpp.

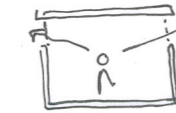
Utblickar kan vara en möjlighet för paus och det slutna för koncentration.

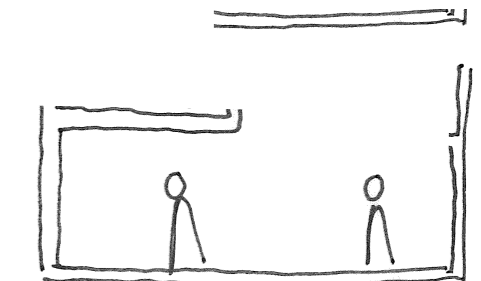
Möjligheten att blicka ut men också att gömma sig från den som ser ner.

Tak

Tak är en rumslig aktör som kan hjälpa till att skapa territoriell produktion där lägre tak ger en mer intim karaktär och högre takhöjd kan inge en känsla av att tillhöra ett större sammanhang och gemensamt rum. När det är mer intimt skapas också en högre ansvarskänsla. Taken kan utformas med utblickar och kan släppa in ljus.

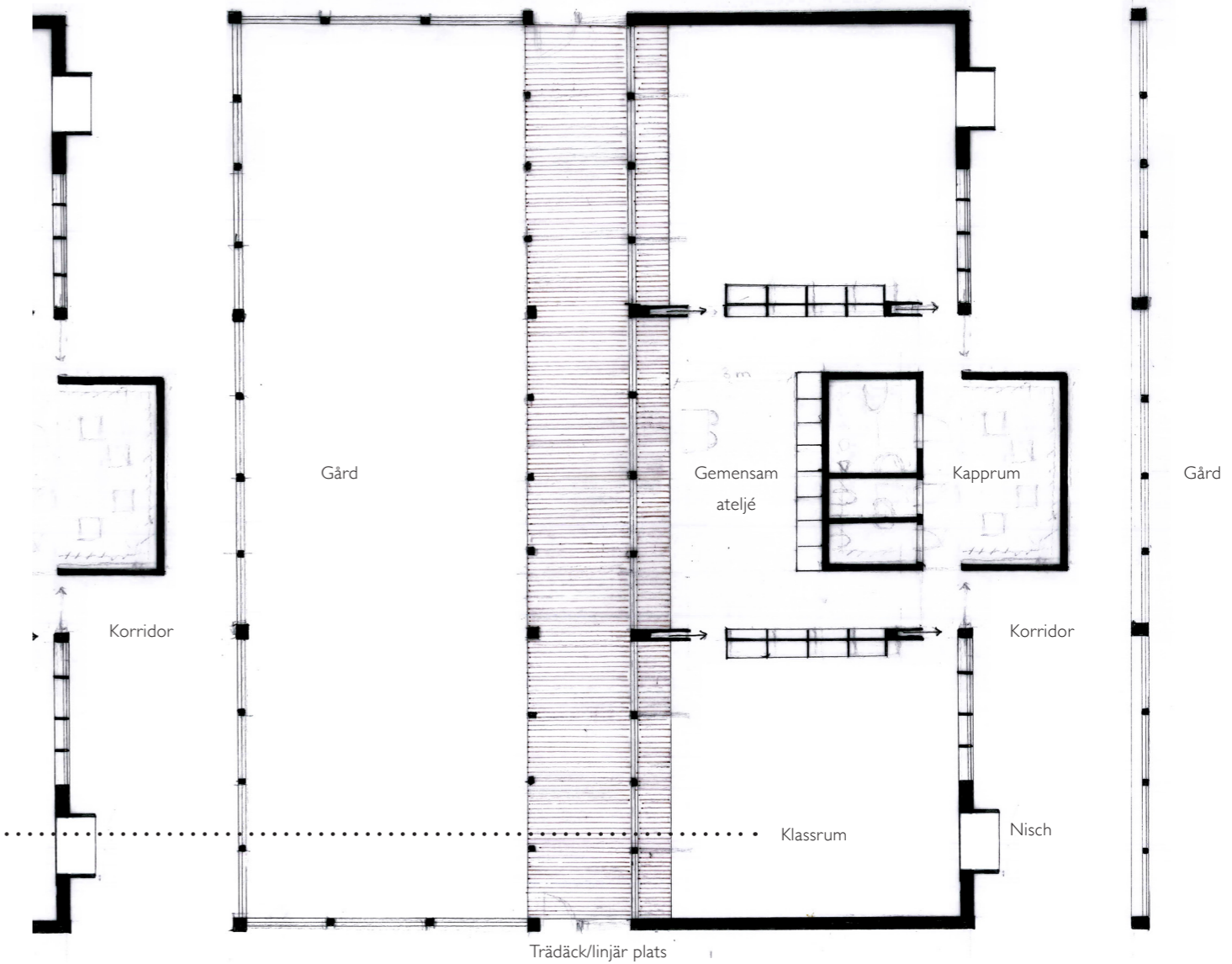
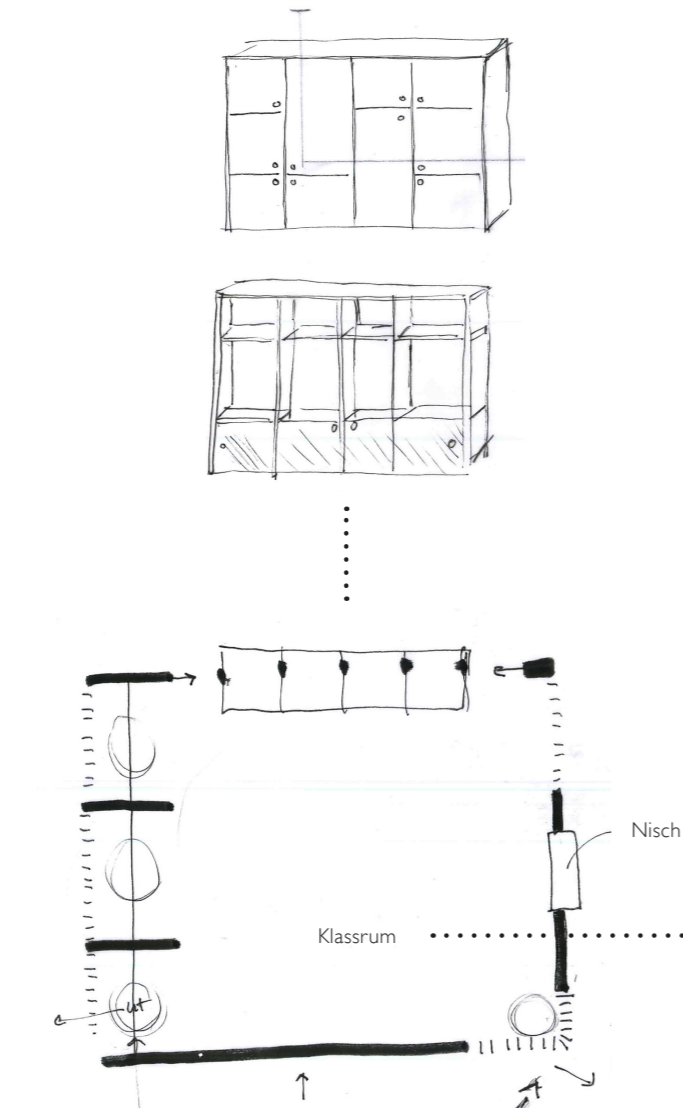

Slutna och öppna tak samt utblickar.

Olika takhöjd skapar variation av intimitet.

De pedagogiska typerna går att vidareutveckla och det finns fler att hitta, men för mitt arbete har jag använt mig av just denna uppsättning klustrande aktörer för att hjälper till att etablera högre komplexitet av territorium. Det ger mig en bas att stå på för att kunna etablera platser i skolan som stöttar både det kollektiva och det individuella lärandet. Framförallt har jag arbetat med hemvisten för förskola till tredje klass där jag jobbat med de olika typerna som sätter grunden för det pedagogiska programmet som presenteras under gestaltningen. Tanken är att det upphöda trädäcket/linjära platsen knyter samman hela hemvisten och förbinder den den med gårdsrummet, och att korridorerna alltid har en koppling ut till gården eller staden. I klassrummen är den linjära platsen uppdelad i olika stora nischer; det finns platser som samlar saker och det finns en mindre nisch som är en avskild och intim plats.

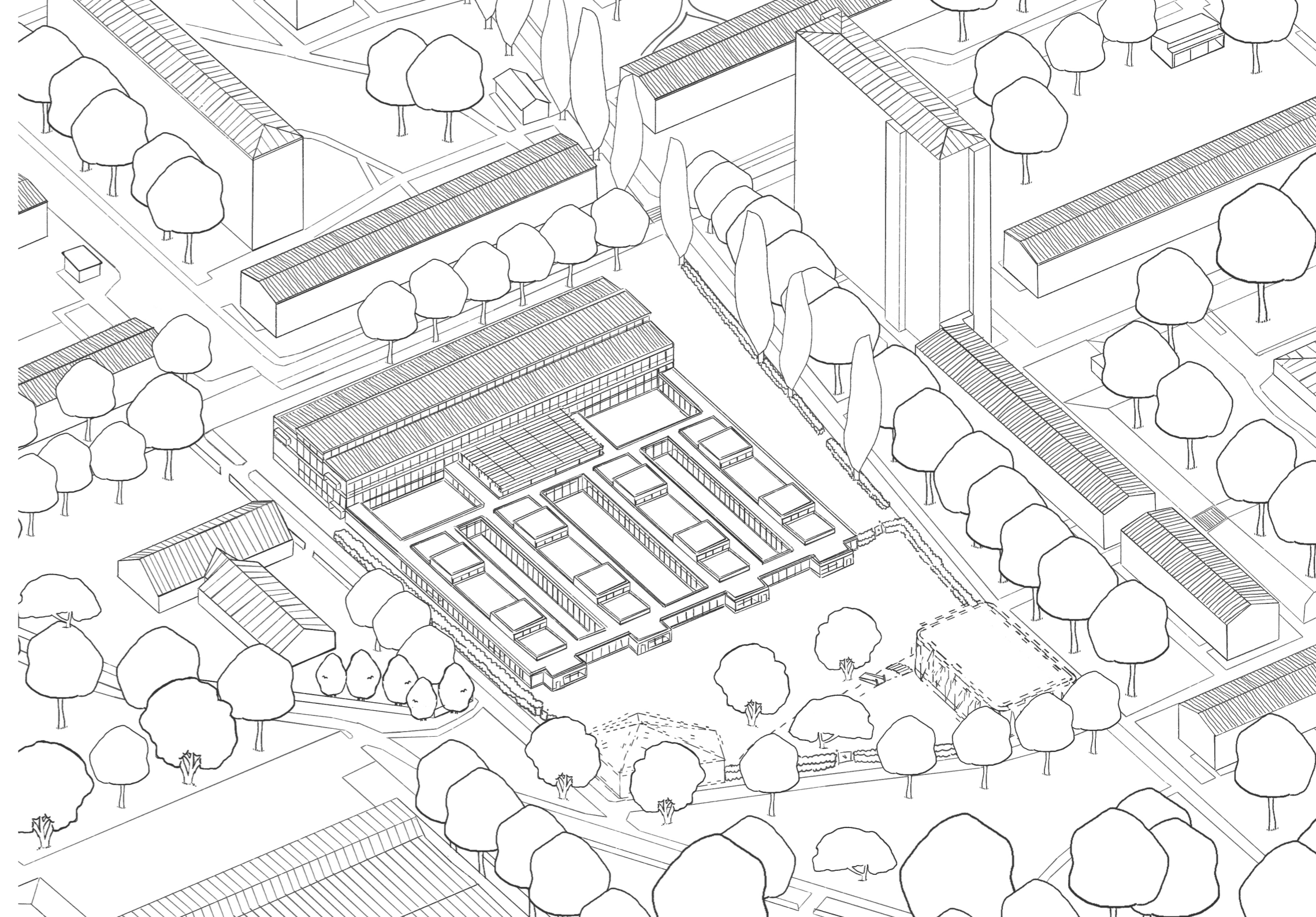
Tidig idéskiss för hemvist F-3 med de olika pedagogiska typerna.

Bilder från modellen i 1:50 av F-3:ans hemvist som visar de olika takhöjderna.

GESTALTNING

Lorensborg

Innan skolan presenteras tänkte jag introducera platsen. Bostadsområdet Lorensborg är från 60-talet och tomten ligger i en grön park som går genom området. Biltrafiken är avgränsad och platsen är lugn vilket gör det till ett fördelaktigt ställe för en skola. Stadionområdet i väster och Pildammsparken i norr ger möjlighet till utflykter och tillgång till sportanläggningar. Närheten till natur öppnar upp för att sudda ut gränsen mellan klassrum, skolgård och park. F-3:an och skolgården har placerats i söder av just den anledningen. Huvudbyggnadens placering på den norra delen av tomten är på grund av att det höga bostadshuset skuggar tomtens nordöstra hörn och att angöringen är från norr.

Lorensborgs höga bostadshus går att se från Pildammsparken.

Här borta ligger Annebergsskolan!

Vy A mot tomten och Annebergsgatan från Johan Ericssons väg.

Vy B från Annebergsgatan rakt mot tomtens norra angöring. Här kommer du med bil från John Ericssons väg. Är du en förälder som kör ditt barn till skolan är det hit du kommer.

Vy C från återvändsgränden rakt mot öst, ner för cykel- och gångbanan. Här finns möjlighet att ha en enkelriktad gata för säkrare hämtning och lämning.

Vy D ser ut över parken söder om tomten, med fritids precis till höger utanför bilden.

Vy E från söder med tomten till höger. Annebergs fritids ligger bakom staket och buskar till vänster om cykelbanan i mitten. Svänger du vänster kommer du upp till stadion och går du rakt fram går du mot Pildammsparken.

I vy F står du i tomtens nordvästra hörn med fritids till höger och bilvägen till vänster. Höghuset sticker upp. Det är grönt och lummigt med trädalléer.

I vy G kommer du som cyklist eller fotgängare från Pildammsparken/norr och rör du dig genom alléen. Det höga bostadshuset är till vänster om dig och tomten till höger.

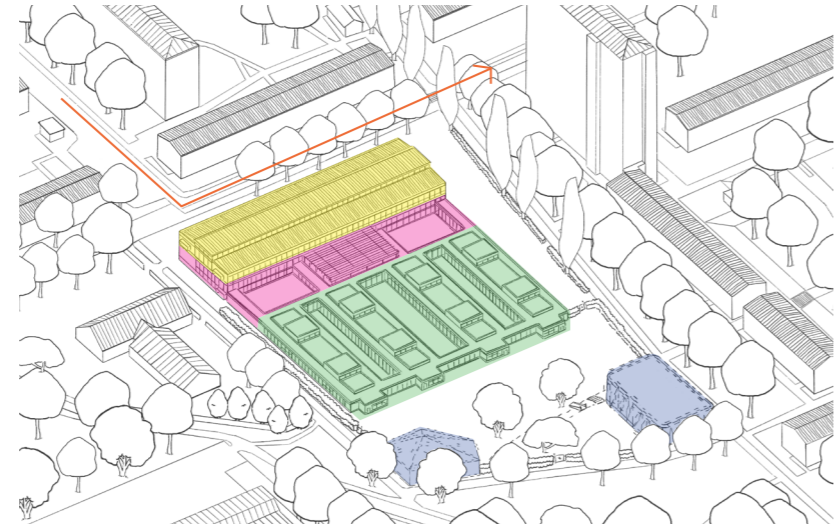
I vy H kommer du från andra hållet på samma cykelbana, alltså söderifrån, genom den gröna parken.

Vy I är från söder om tomten med det höga bostadshuset
och trädallén till höger. Till vänster om bostadsområdet
finns en stor gräsplätt med trädungar.

Annebergsskolan

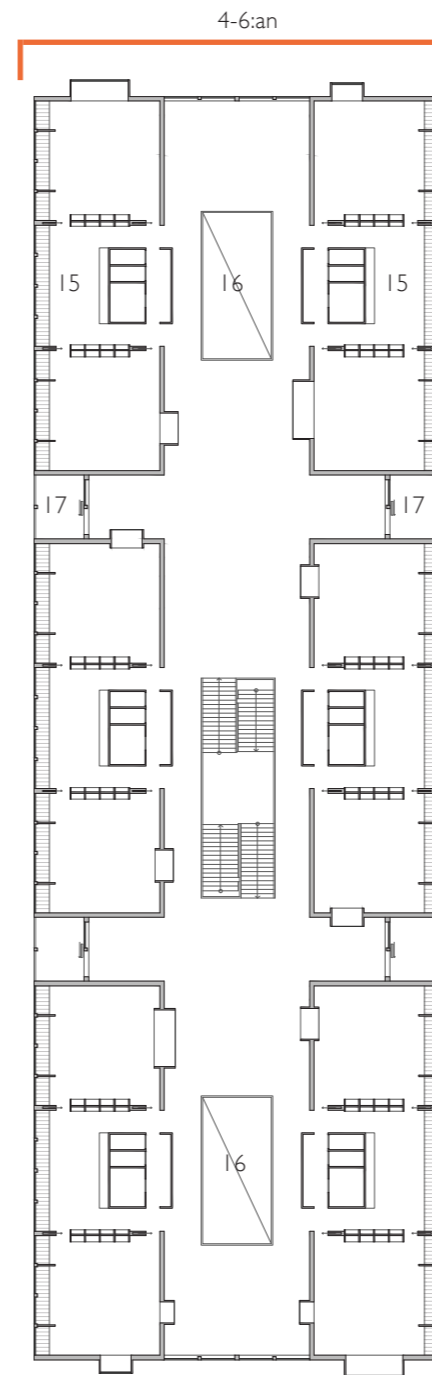
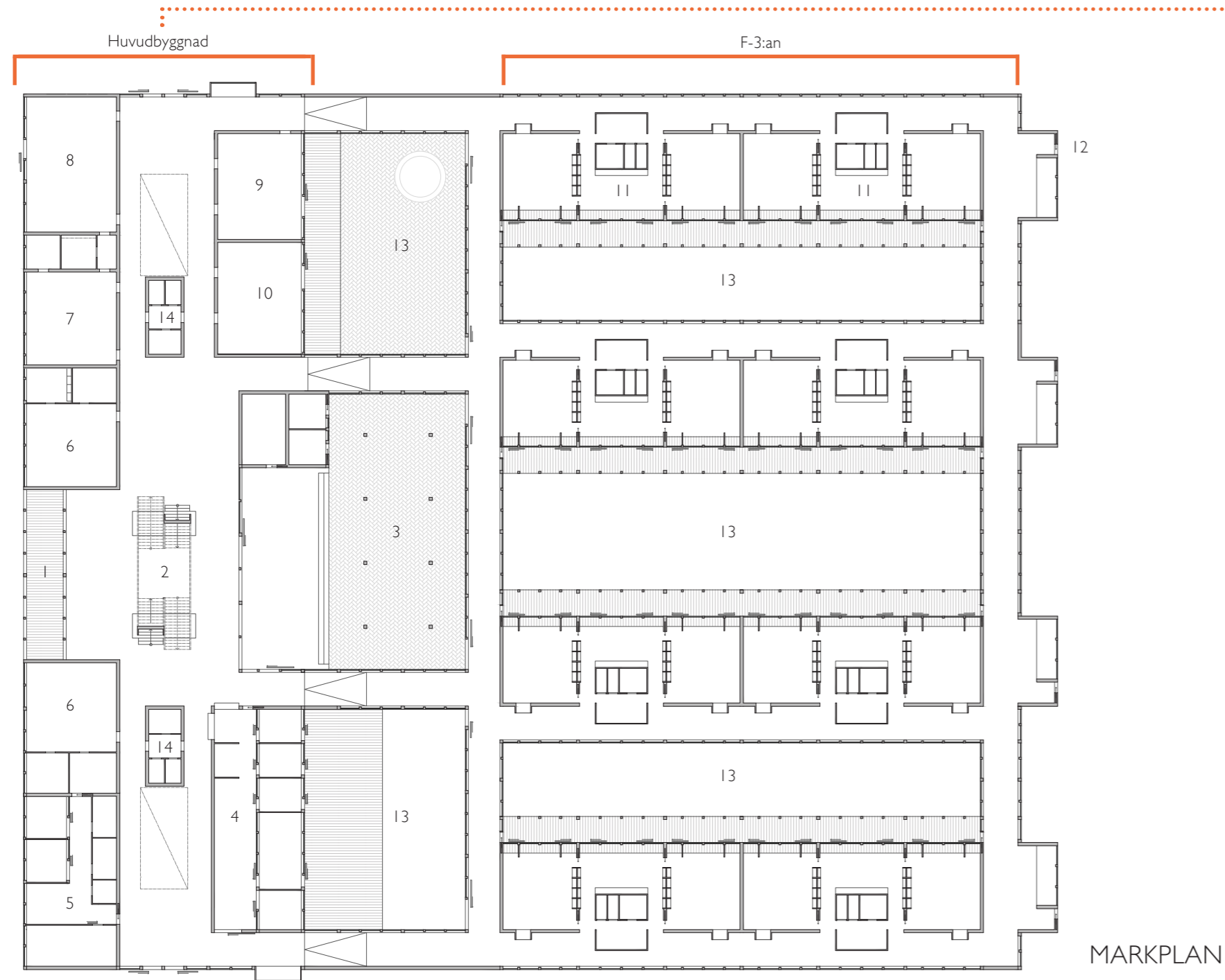
Den nya Annebergsskolan ska rymma dubbelt så många elever som den gamla skolan, ungefär 525-630, i tre paralleller från förskola till sjätte klass. Jag har valt att göra fyra paralleller för att kunna minska elevantalet från 30 till ungefär 23 elever per klass. Annebergsskolan är organiserad för att rymma gemensamma funktioner på bottenplan i huvudbyggnaden för att skolan ska kunna användas efter skoltid. Årskurs F-3 har sina hemvister i samband med gårdsrummen medan årskurs 4-6 har sina hemvister på andra våningen i huvudbyggnaden. Biblioteket får en central plats på skolan och förbinder huvudbyggnaden med F-3:an. Det ena gårdsrummet bredvid biblioteket hör till lärarna och det andra till hemkunskapen och NO/bildsalen. Gården kan med fördel användas till undervisningen för konstinstallationer och experiment. Matsalen och gympahallen ligger i parkrummet som satelliter.

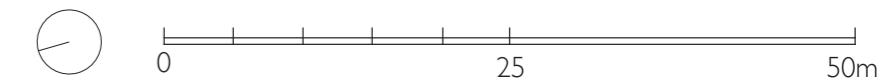
Genom att knyta ihop de två återvändsgränderna till en enkelriktad gata blir det säkrare att lämna och hämta barnen. Den gröna delen är F-3:an, den gula delen i huvudbyggnaden är 4-6:an och den rosa är den gemensamma delen av huvudbyggnaden. Matsalen och gympahallen i blått är placerade som satelliter i parken.

1. Hämta och lämna	6. Skolgård
2. Gång- och cykelbana	7. Matsal
3. Entréplats	8. Gympahall
4. Cykelparkering	9. Hundrastgård
5. Fritids	10. Park

1. Huvudentré	10. Hemkunskap
2. Trappa upp till 4-6:an	11. Hemvist F-3
3. Bibliotek	12. Entré från skolgården
4. Lärarkollegie	13. Gårdsrum
5. Elevhälsa	14. Toaletter
6. Musiksal/ateljé	15. Hemvist 4-6
7. Syslöjd	16. Öppet ner
8. Träslöjd	17. Uteplats
9. No/bildsal	

Pedagogiskt program för Annebergsskolan

Det pedagogiska programmet har stort fokus på barn som går i förskolan upp till tredje klass och är i åldern 6 till 9 år.

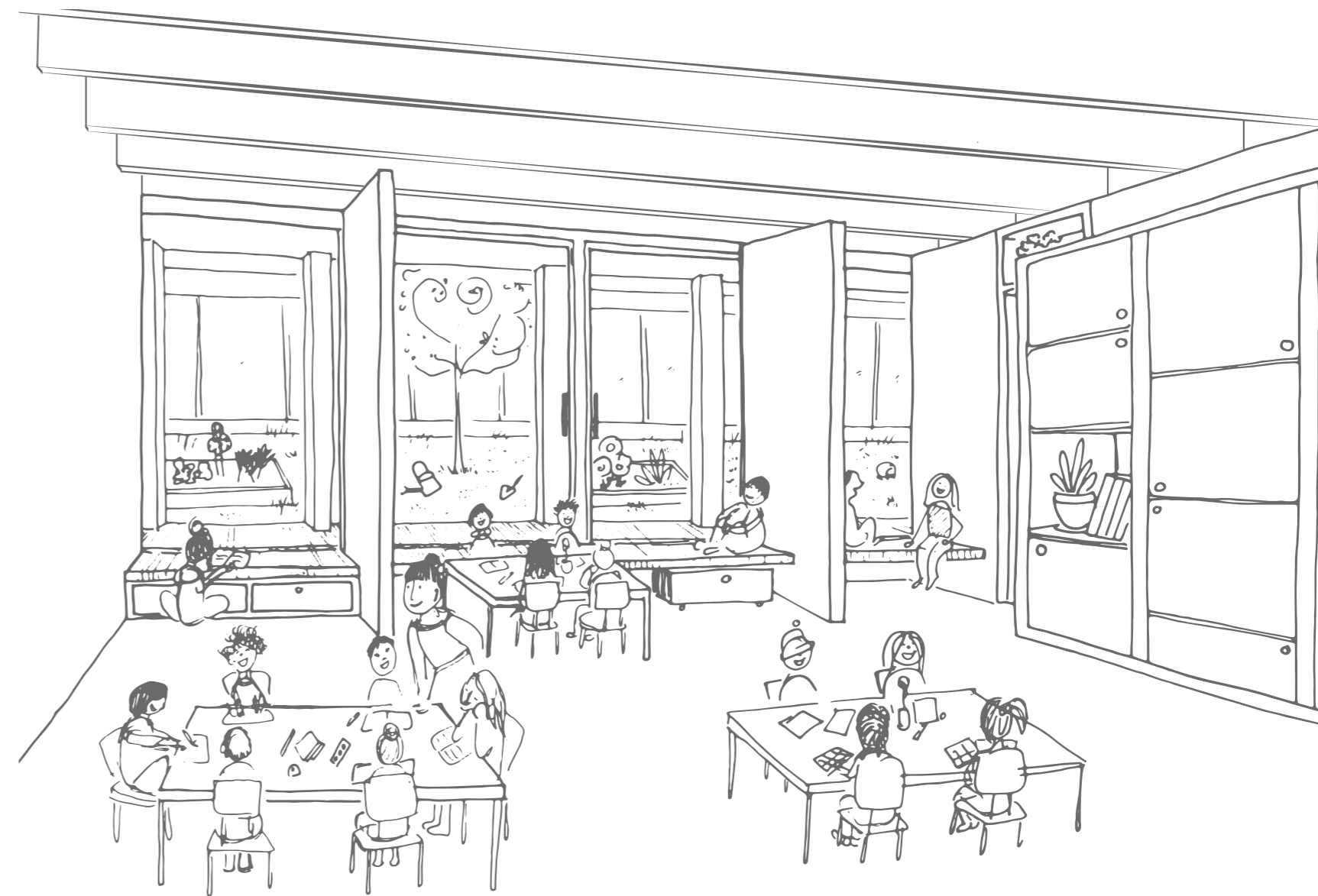
Programmet bygger på idéerna från den feministiska och normkritiska pedagogiken där det kollektiva, kreativa och kritiska lärandet är centralt. Materiella och rumsliga aktörer har gett pedagogiken en konkret form, särskilt bildandet av det småskaliga i klassrummet, med väggar som delar av och bildar olika stora nischer, den linjära plattformen, som sträcker sig ut i gårdsrummet och knyter samman hela hemvisten. Den djupa fönsterkarmen som bildar en mindre nisch som har en annan karaktär och riktning i klassrummet. Hyllsystemet mellan klassrum och ateljé går att göra personlig och visa upp sina alster och projekt.

När barnet börjar förskolan får hen en klass på omkring 18-23 klasskamrater och tillhör en hemvist som två

klasser delar på. Att dela med en annan klass innebär möjlighet att samarbeta och lära sig mellan åldersgrupper och att tidigt lära sig ta ansvar för gemensamma ytor som ateljéutrymmet med kök, toaletter och kapprum. Hemvisten blir det som Herman Hertzberger kallar *home-base*, där barnet får sin plats och kan lämna avtryck och känna sig trygg. En elev som mår bättre av en mindre och avskild miljö kan fortfarande hitta vänner utanför sin egen klass genom hemvisten och får en närmre relation med sin lärare, och gör att eleven blir sedd och hörd vilket också uppmuntrar eget ansvar för studier och ger bättre självkänsla. De elever som klarar av och mår bra av en mer social kontakt kan hitta det i de större ytorna utanför hemvisten som exempelvis gårdsrummet som delas av två eller fyra hemvister.

Det går att öppna upp mellan gårdsrum och hemvist och ger en pedagogisk möjlighet att ha lektioner ute och att odla. Gårdsrummet är en alternativ plats att arbeta på, återhämta sig och leka av sig. Övriga delar av skolan finns också tillgängliga som möjlighet för äventyr, lek, återhämtning och studier.

Det pedagogiska programmet för 4-6:ans hemvister, barn från 10-12 år, är uppbyggt på liknande sätt som F-3:an. Här är barnen äldre och behöver fortfarande tillsyn men blir allt mer självständiga och har en annan tillgång till huvudbyggnaden och utemiljön. Korridoren bygger på typen *learning street*, en inre längsgående axel som är av mer social karaktär och tvärgående axlar med mindre nischer och uteplatser som kan samla färre individer.

Klassrummet har en upphöjd linjär plats längst med fönsterpartier ut till gårdsrummet, den är uppdelad i olika stora nischer. Nischen som bildas i mitten är större och med bord och stolar skapas en mer social plats som funkar till grupparbeten. I den stora nischen går det också att öppna ut till gårdsrummet.

Öppningarna mellan våningsplanen ger en visuell koppling

och delar in den gemensamma korridoren i mindre rumsligheter. 4-6:ans hemvister kan lättare göra det

personligt och ha en låt-stå studiemiljö som de känner mer ansvar för. Runt öppningarna kan det finnas fasta bord vid kortsidorna och fasta bänkar vid långsidorna.

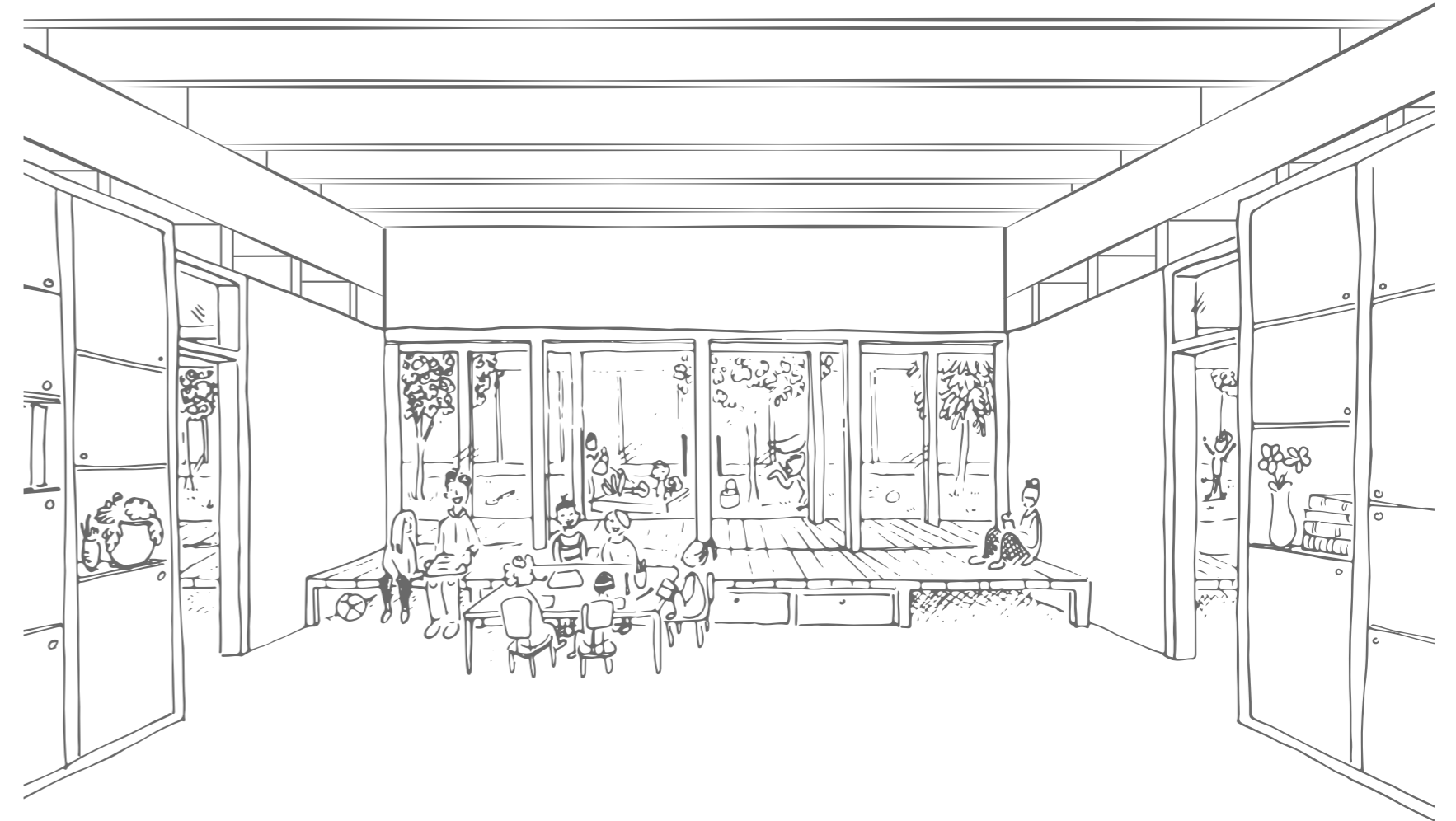
För skolan i helhet är gårdsrum, trappor och korridorer viktiga för att skapa olika sociala platser. Biblioteket är en variation av ett gårdsrum där golvet är i tegel istället för betong och har ett tak med träbjälkar och glas för att behålla kontakten med himlen. Gårdsrummen i skolan är öppna för alla att använda och är platser som är till för att mötas mellan åldrar. Gårdsrummet som tillhör NO/ bildsalen och hemkunskapen är tänkt att vara tillgänglig även efter skoltid när skolan fungerar som allaktivitetshus

för bostadsområdet.

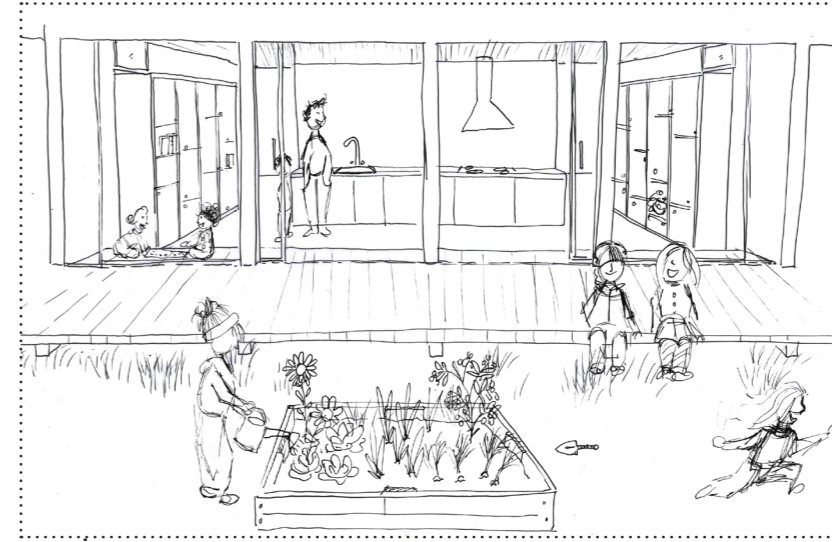
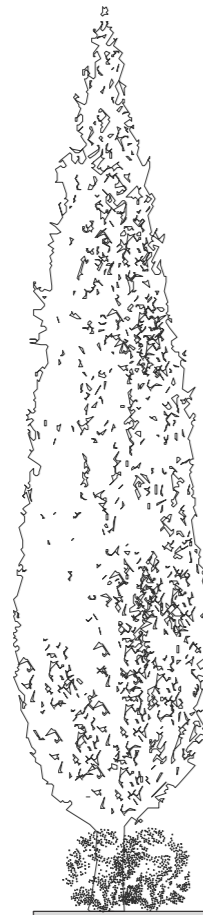
Trappor finns på två platser i skolan, en lång med få steg i biblioteket som har mer social och samlande karaktär och trappan upp till 4-6:an som blir en informell mötesplats där olika scenario kan uppstå, gå tillsammans och skiljas åt, komma från varit sitt håll och prata vid och skiljas åt, eller mötas och gå tillsammans.

Korridorer finns också som olika varianter, där en form är passager som exempelvis mellan huvudbyggnaden och F-3:an och som zon mellan F-3:an och skolgården. De har alltid någon visuell koppling ut. I huvudbyggnaden har korridorerna blivit bredare och fått mer social karaktär.

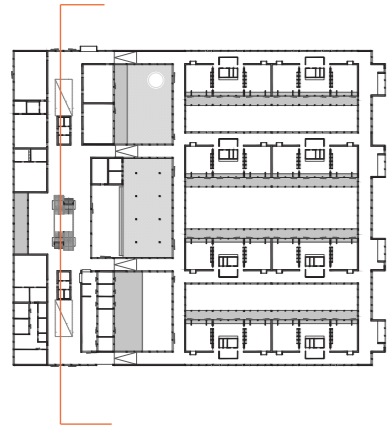
Tanken med olika miljöer i skolan är att uppdelning F-3 och 4-6 kan luckras upp och en hemvist kan ha större ålderskillnad eller placering kan utgå från elevens behov.

Ateljén i hemvisterna har ett kök, en linjär plats och lite högre takhöjd än klassrummen eftersom syftet med den gemensamma ateljén är att den ska ha en mer social karaktär. Den kan användas för att ta paus, vara en plats för att kunna gå ifrån eller arbeta med kompiserna från andra klassen. Där finns både ett inbyggt hyllsystem och en karm ovanför dörren till att placera saker. Gårdsrummet utanför delas med andra hemvister och kan både användas till undervisningen eller som ett rum för rörelse, lek och paus. Frukttrod och små odlingar kan vara en del av den pedagogiska undervisningen.

Den linjära platsen inne i hemvisterna fortsätter ut i gårdsrummet och fungerar som en skyddad plats med tak. Trädäcket bildar också en territoriell zon mellan klassrummet och gårdsrummet som innebär att den tillhör hemvisten och blir en trygg zon. I ateljén går det att öppna upp till gårdsrummet.

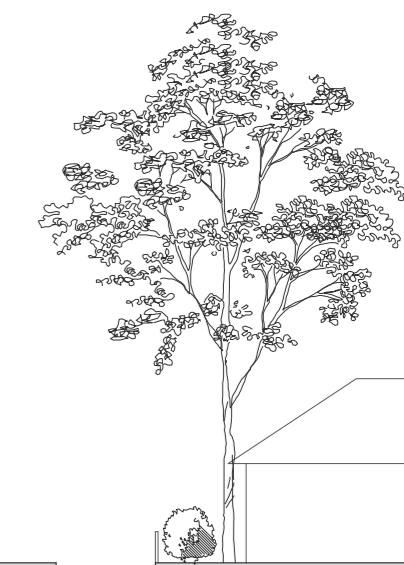
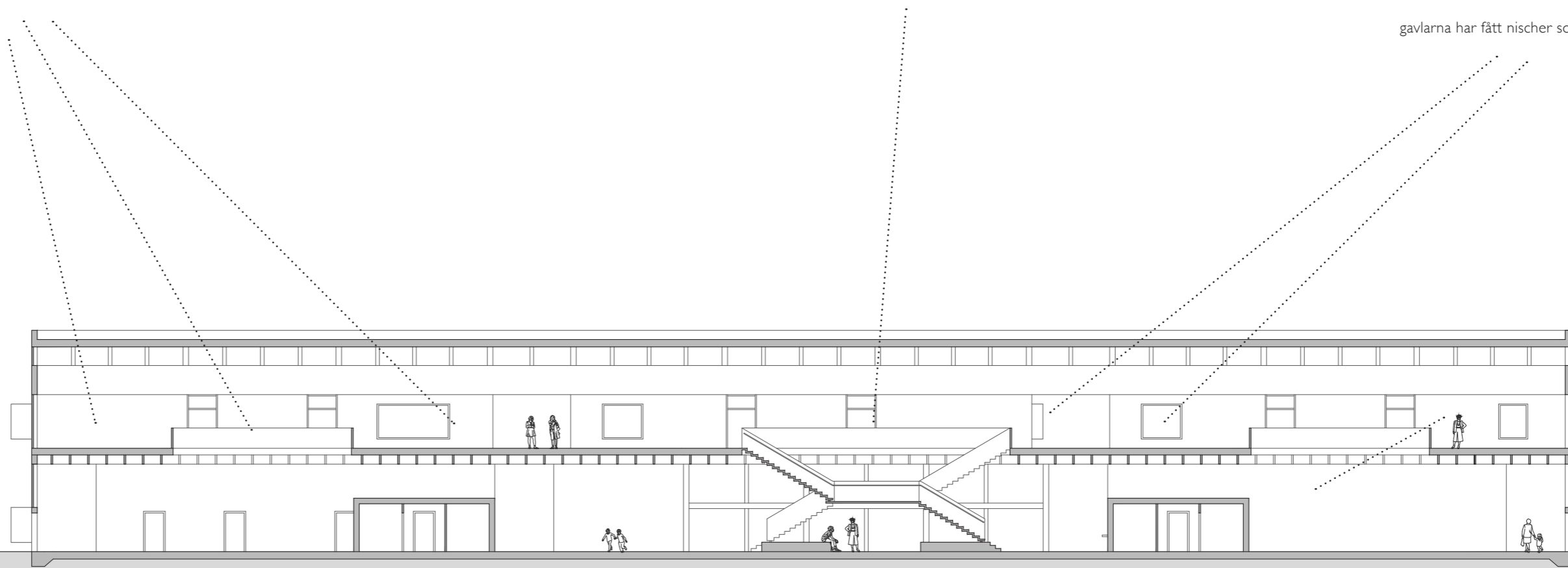

Öppningar skapar kontakt mellan våningsplanen och bildar olika territorium och rumsligheter i det allmänna korridoren som kan approprieras av hemvisterna.

Trappan i huvudbyggnaden är tänkt att vara en informell plats att träffas på. Trappan har två riktningar och en mötesplats i mitten och delar på sig igen. Undertill finns två linjära plattformar som kan fungera som en mötesplats inomhus för att umgås eller vänta.

Nischer finns även i huvudbyggnaden och hos 4-6:an. Här har de fått varierande storlek och andra förutsättningar då de har olika relationer till den allmänna ytan. Klassrummen i gavlarna har fått nischer som är vända ut till parken.

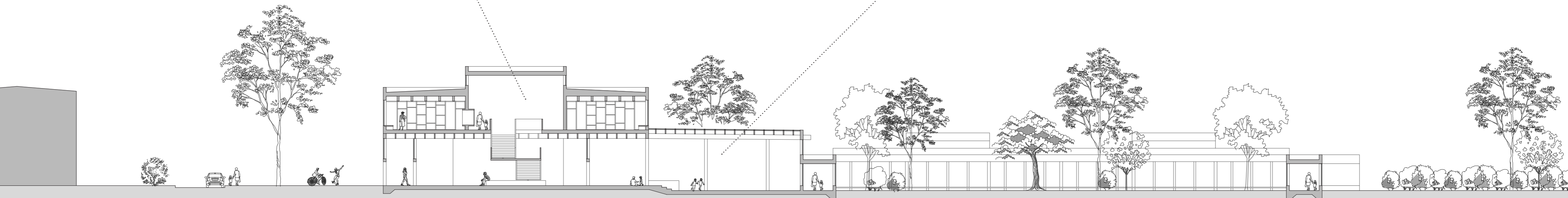

Även hos 4-6:an är takhöjderna också olika för att skapa ett mer tryggt klassrum och en gemensam känsla i korridoren med utblickar:

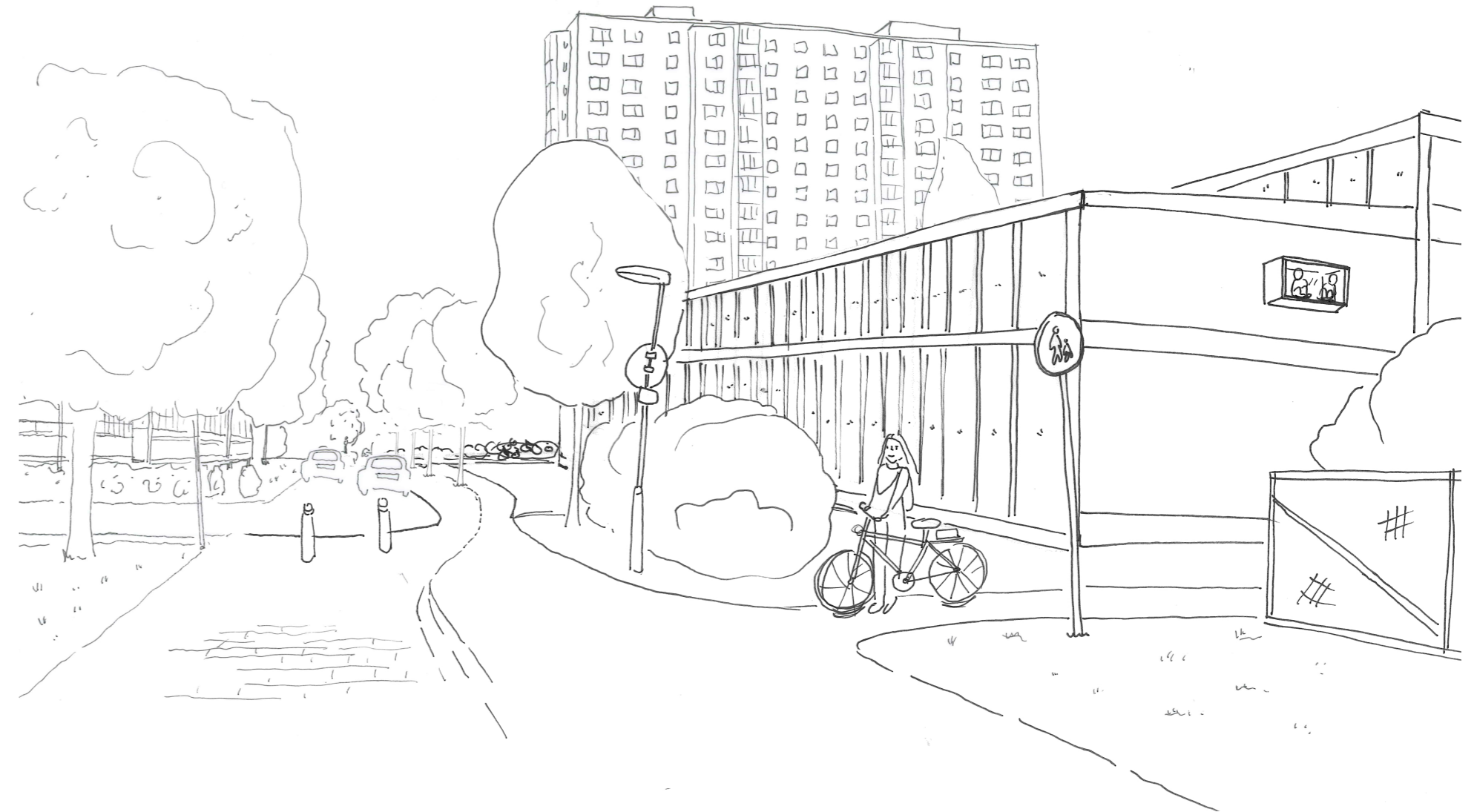

Biblioteket har under lång tid av processen varit en satellit i landskapet, och senare tillkom idéen om att biblioteket kunde bli kärnan som förbinder huvudbyggnad med F-3:ans hemvister. Biblioteket kan möbleras om utifrån behov och skulle kunna samla en större grupp. Trappan blir också en plats för möten, studier och återhämtning.

Från vy I. Skolgården är en plats för lek, odling och skapande. Träden från gårdsrummen sticker upp bland de gröna taken. Nischerna vid entréerna är platser under rasten för att vara mer för sig själv och fortfarande kunna se ut och tillhöra skolgården.

Från vy F. Entréplatsen till skolan med hämtning och lämning. Nischen på gaveln tillhör ett klassrum hos 4-6:an och tittar ut mot fritids. Klassrummets situation möjliggör att nischen kunde få en annan placering och rikta sig ut mot parkrummet.

Modell i 1:1000 som visar höjdkurvor och satelliternas placering i landskapet. Vy från norr.

Modell i 1:1000, vy från söder.

Färg, material och konstruktion

Material och färg har varit närvarande under processens gång och framförallt ville jag jobba med trä som konstruktionsmaterial. Det bärande systemet är i huvudsak ett pelar- och balksystem med massivträelement och golvet i en ljus betong. Färg och ljus har betydelse för koncentration och humör och ger oss olika associationer. Färger kan beroende på temperatur, mättnad eller mängden vitt eller svart upplevas som mer energirika eller lugna. (Kühlholm 2017) Starkt kulörta färger som en klar gul eller röd kan användas på platser som är mer aktiva och mättade eller ljusa färger som beige eller gammelrosa på platser där det är lugnare. Tanken är att exempelvis insidan på nischerna i klassrummen kan få en mer mättad färg för just lugn och koncentration.

Färg kan också användas för att orientera sig inom skolan.

Väggar i slutet på korridorer är i starka färger för de är mer aktiva platser på skolan. Kapprummen som sticker ut i korridoren får också en färg för orientering och tillhörighet. Ytterväggarna på klassrummen som är i samband med biblioteket är i en lugnare färg då de är visuellt kopplade till biblioteket. I biblioteket och gårdarna till huvudbyggnaden är golvet och marken istället i ett gult tegel, för att också visuellt berätta att de är gårdar och vara en koppling till bostadshusen i området som har det gula teglet som fasadmaterial. Jag har använt mig av färger från platsen och färgprover från boken *Kulör en bok om vad färg gör* av Lotta Kühlholm (2017) när jag valt färger till skolan.

Modell 1:50 som visar hur takbalkarna möts mellan klassrum och ateljé samt hur ljus kommer in mellan balkarna.

REFLEKTION

Examensarbetet har gett mig nya verktyg för att förstå hur ett normkritiskt perspektiv kan påverka den arkitektoniska utformningen och genom att ha låtit mig själv vara undersökande har jag upptäckt ett nytt arbetssätt och förhållningssätt till arkitektur. Jag har formulerat teoretiska resonemang och prövat dem i gestaltningen vilket har varit väldigt lärorikt. Jag har kunnat dra slutsatser som berör skolans inre värld, skolgården och mina satelliter, kring betydelsen av normkritik och representation i arkitekturket samt min arbetsmetod. Några slutsatser som jag kommer ta med mig är:

Om relationen arkitektur & interiör:

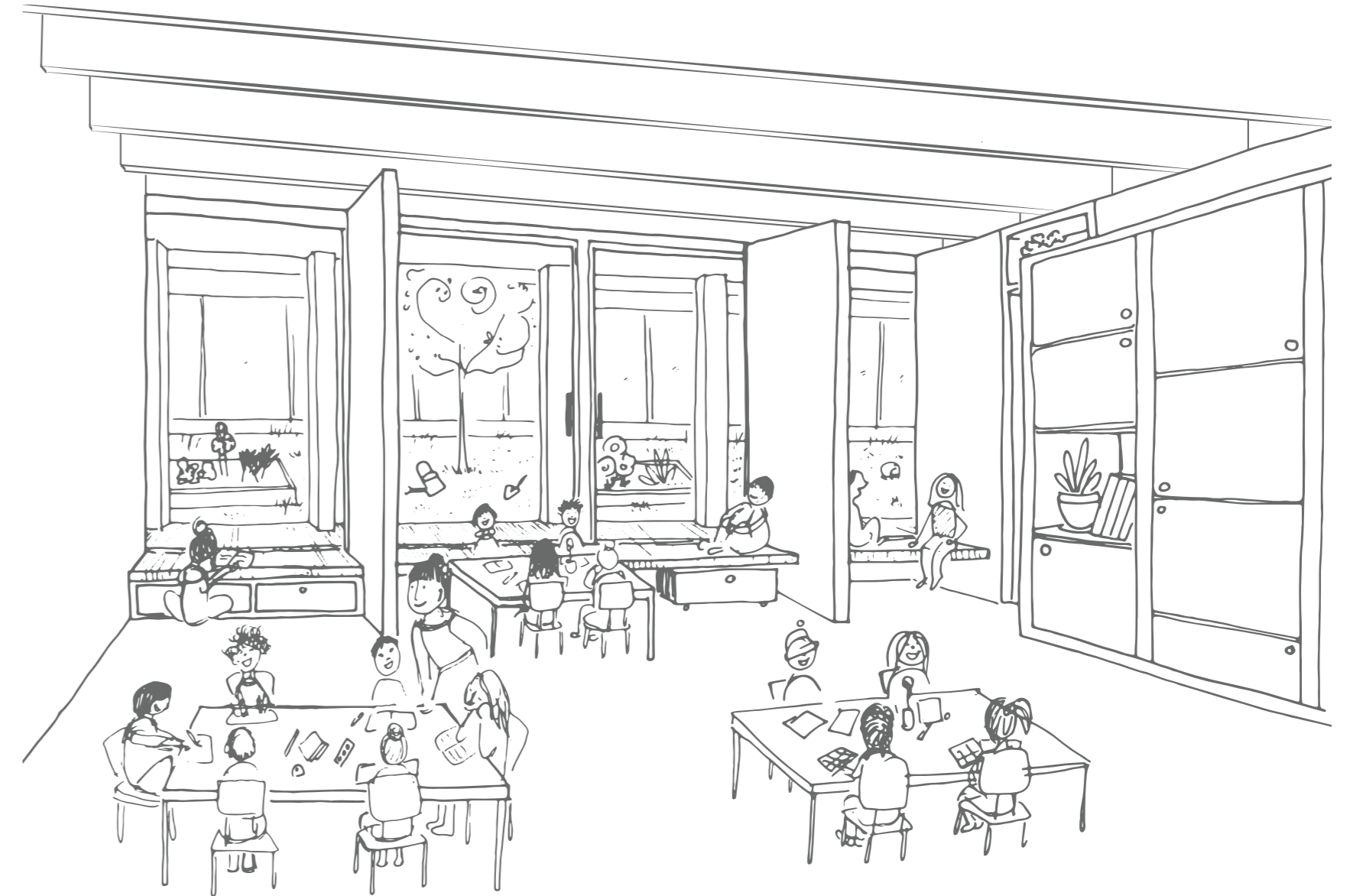
- Genom att jag har arbetat i olika skalor, både i modell och genom att rita för hand, i kombination med aktant och nätverksterorin har jag kunnat hitta en relationen mellan arkitektur och interiör, en mellanivå eller

microarkitektur där jag arbetar med bland annat väggar, tak och öppningar som blir väldigt viktiga för att kunna gestalta en mer inkluderande och stöttande arkitektur.

- Genom att arbeta med material och en tydlig konstruktionsprincip har jag kunnat etablera ett starkt system och ett sätt att bearbeta systemet och frångå det på olika sätt. Potentialen finns i asymmetrier och anomalier som kan uppstå i specifika situationer och möten. Det hade kunnat vara att utveckla en linjär plats i glaspartiet mellan passage och gårdsrum för att hierarkin och flödena som uppstår i den situationen skapar den möjligheten.
- Att mina typer har ett innehåll som jag kan arbeta vidare med och utveckla i andra sammanhang. Typerna kommer se annorlunda ut för att de behöver testas i den nya situationen.

Om normkritik & arkitektur:

- Hur jag som arkitekt kan arbeta med normkritik och feministisk arkitektur, där det handlar om att inte bryta sönder existerande normer utan att arbeta med arkitektur på ett sätt som stödjer olika typer av normer. Microarkitekturen blir viktig eftersom det är där normerna finns och kan påverkas.
- Att representation är normskapande och det vi som arkitekter förmedlar genom ritningar och bildmaterial är minst lika viktigt att förhålla sig kritiskt till. Det finns ett värde att välja visuellt språk och att det stämmer överens med mina värderingar i projektet.
- Mina handritade vyer hjälpte mig att avkoda och neutralisera personer och i framtiden ser jag behovet av att göra min egen uppsättning CAD-skalgubbar som är könsneutrala, i olika åldrar med olika funktionsvariationer.

- Att också ifrågasätta mina referenser. Under presentationen fick jag en fråga om det är något hos Hertzberger som är daterat. Hertzberger är en strukturalist och han arbetar med rummet för att skapa territorier och trivsamma miljöer. Aktant och nätverksteorin menar att strukturer och territorium är en effekt av en process som sker hela tiden och de beror på den specifika situationen. Där blir Magnusson intressant då han tittar på är hur aktörer materialiserar och klustrar sig för att skapa en viss karaktär och atmosfär.

Om relationen skola & närmiljö:

- Genom att ha brutit loss matsalen och gypshallen och placerat dem i landskapet har jag öppnat upp för en dialog mellan skola och omgivning. Det skapas andra territorium och flöden där barnen från de

olika årskurserna kan mötas och påverkar även hur omgivningen interagerar med skolan och att det kan stärka relationen med närmiljön. Matsalen ligger på skolgårdens nivå och tillhör rasten medan gypshallen som ligger uppe i parken får en annan relation till bostadsområdet.

Avslutningsvis, som en del av det normkritiska perspektivet, vill jag uppmärksamma att jag har utgått från mig själv och mina egna föreställningar för att göra ställningstaganden. Som Brady Burroughs skriver i *Architectural Flirtations* så är målet inte resultatet utan resan och lärdomarna längst med vägen.

Modell i 1:1000 med höjdkurvor och häckar, som avgränsar skolgården, är ritat i vitt.

KÄLLFÖRTECKNING

LITTERATUR

Aubrey, Riley (2019), *Understanding & using educational theories*, 2nd edition. SAGE Publications Ltd, London.

Brismar Pålsson, Frida (2017). Att bygga för likvärdighet.

I redaktör de Laval, Susanne (red.) *Skolans nya rum : en antologi om samspelet mellan pedagogik och arkitektur*,

Arkus #75. Stiftelsen Arkus, Klippan.

Fenwick, Sara & Edwards, Richard (2010), *Actor-Network Theory in Education*, Routledge, London.

Grundskoleförvaltningen Malmö Stad (2014),

Lokalprogram för Malmö Stads grundskoleförvaltning,

Malmö.

Grundskoleförvaltningen Malmö Stad (2017),

Lokalprogram Grundskola Specialsalar, Malmö.

Hertzberger, Herman (1991), *Lessons for Students in Architecture*, Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam.

Hertzberger, Herman (2009), *The Schools of Herman Hertzberger*, 010 Publishers, Rotterdam.

Hertzberger, Herman (2010), *Space and the Architect, Lessons in Architecture 2*, 010 Publishers, Rotterdam.

Kalonaityté, Viktorija (2015), *Normkritisk pedagogik - för den högre utbildningen*, Studentlitteratur AB, Lund.

Kühlhorn, Lotta (2017) *Kulör : en bok om vad färg gör*,

Bonnier Fakta.

Kärholm, Mattias (2004) *Arkitekturens territorialitet*, Institutionen för Arkitektur, LTH, Universitet, Lund.

Luke, Carmen. (2010) Introduction: Feminism and Pedagogies of Everyday Life. I Sandlin, Schultz & Burdick (red.). *Handbook of Public Pedagogy: Education and Learning Beyond Schooling*. New York: Routledge, 130-138.

Magnusson, Jesper (2016) *Clustering Architectures: the role of materialities for emerging collectives in the public domain*. Lunds Universitet, Lund.

Ring, Burroughs & Beall (2016), *Architectural Flirtations*, Arkitektur- och designcentrum, Stockholm.

Schubert, William H. (2010) Outside Curricula and Public Pedagogy. I Sandlin, Schultz & Burdick (red.). *Handbook of Public Pedagogy: Education and Learning Beyond Schooling*. New York: Routledge, 10-19.

BILD

Brismar Pålsson, Frida (2017). Att bygga för likvärdighet.

I redaktör de Laval, Susanne (red.) *Skolans nya rum : en antologi om samspelet mellan pedagogik och arkitektur*,

Arkus #75. Stiftelsen Arkus, Klippan.

A Feast for All the Senses (2013). *Detail Konzept*, nr 3, 236-244.

Primary School in Vienna (2003). *Detail Konzept*, nr 3, 178-179.

Hertzberger, Herman (1991), *Lessons for Students in Architecture*, Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam.

Hertzberger, Herman (2009), *The Schools of Herman Hertzberger*, 010 Publishers, Rotterdam.

Reinink, Wessel (1990) *Herman Hertzberger : architect*, Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam.

Rhyme & Ribbons (2016), <https://rhymeandribbons.com/2016/04/london-welcome-collection.html>. Hämtad 2020-06-03.

LUNDS
UNIVERSITET

LTH

LUNDS TEKNISKA
HÖGSKOLA